

Прикази књига Book reviews

Milosav Ž. Čarkić, *On Poetic Language*. – Belgrade: Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts, 2010, s. 245. – ISBN: 978-86-82873-25-9

The monograph written by an outstanding specialist in stylistics and poetic language, Milosav Ž. Čarkić, consists of ten more or less autonomous chapters dealing with crucial problems of the state, status and development of poetic language. There are only a few specialists who systematically analyze these problems linked to the linguistic aspect of verse theory.

The monograph *On Poetic Language* by Prof. Milosav Ž. Čarkić, PhD, besides the *Introduction, Instead of Conclusion, Abbreviations and sources, Cited Literature, Name Index, Reviews* and *Author's Biography*, consists of ten chapters: (1) *Verse as a Specific Linguo-Stylistic Discourse*, (2) *On one Kind of Reduplication in Old Sacral Poetry*, (3) *Combinations of Tense Forms in Folk Epic Poetry*, (4) *Some Elements of the Poetic Language of the Romantic Poets*, (5) *On Interjections in Romantic Poetry*, (6) *Certain Stylistic Procedures of Lexical Repetitions in Modern Poetry*, (7) *On Some Stylistic and Semantic Aspects of the Distortion of Adjectives in Poetic Structures*, (8) *On the Semantic Structure of One Kind of Complex Poetic Signs*, (9) *On Creativity and Originality in Verse Discourses*, (10) *Models of Rhyme in Poetry*.

The first chapter called *Verse as a Specific Linguo-Stylistic Discourse* continues the author's research concerning the phonic aspect of verse theory; the preceding books published in Serbian in the period 1992–2006 (*The Phonics of Verse, The Phonostylistics of Verse, and The Stylistics of Verse*) are regarded as mere preparations for the crucial question the author permanently asks: "The poetic code and how it functions in a poetic text". (p. 7). The material the author works with is left in the Serbian original and the reasons for this decision are clear and logical, as well as the author's explanation.

Čarkić's views of the specific feature of poetic language are very close to my idea of any poetic text: his conceptions are based on the extended theory of classical structuralism with the semantic, semiotic, and stylistic constructions; as a literary scholar I especially appreciate his regard for literature or, more precisely, genre theory. The starting point lies in the introductory chapter with its identification of lyric poetry concentrating on the elements of verse (specific graphic organization, specific rhythmical and specific sound organization). Once upon a time Josef Hrabák defined the verse as a unit *sui*

 2010

generis, and we sometimes tend to define it as a specific graphic, phonetic-phonological, and, last but not least, semantic-syntactic and stylistic entity not identical with any similar language structure.

Though the author focuses on some of the famous quotations from Mukařovský and Jakobson going back to the Aristotelian generic classification, I would like to accentuate the neoclassicist division based on the graphic, readers' concept of the genres linked to the problems of verse as well the boundary between prose and verse which is not very transparent even in the research of recent times.

The second chapter called *On One Kind of Reduplication in Old Sacred Poetry* connected with Serbian syntax is quite representative though it would be useful to apply comparison and a wider cultural and poetological background. The methodology of Ćarkić's approach is acceptable as well as his division of the whole problem (the syntactic aspect, the semantic aspect, the stylistic aspect with many subdivisions and the plurality of samples covering all kinds of syntactic, semantic, and stylistic phenomena, such as reduplicated subject, predicate, and attribute, synonym reduplications, reduplications of different meanings, figures of diction, such as anaphora and others, as well as its specific types). The research of Serbian sacred poetry manifested the structuring of the poetic language taking it out of the ordinary real, everyday contexts and transforming it into a radically new phenomenon.

The chapter *Combinations of Tense Forms in Folk Epic Poetry* is rather specific because it requires even more the knowledge of Serbian poetic language, but readers who know some Russian and its medieval Old Church Slavonic tradition could grasp the basic meaning of this analysis. I would even say that this quite detailed investigation

based on the solid statistical data belongs to the best parts of the whole monograph though I would recommend the author to take into account the axiological use of the tenses as well.

The study of the Romantic poetological invariant leads Ćarkić to the study of the poetic language of some of Serbian romantic poets. His conclusions also confirm my conviction, based not only on the material of European Romanticism, that the link to folk poetry is rather complicated, in no case spontaneous, sometimes very artificial and stylized, which is the very core of the author's cognitive background.

Brilliant is the following study, *On Interjections in Romantic Poetry*, especially because it explicates the intrinsic language quality of Romantic poetry in general. Why Romanticism is so often the object of Ćarkić's interest can be answered by pointing out the South-Slavonic poetic tradition, the role of a specific type of Romanticism as well as Romanticism as a decisive moment in the evolution of the poetic genre system.

The verse is based on permanent repetitions in all its modes of existence; the study *Certain Stylistic Procedures of Lexical Repetition in Modern Poetry* is a model research in the same sphere Ćarkić tends to prefer (organizational, rhythmical, semantic, and stylistic functions).

Probably the most inspiring is the author's treatise *On Some Stylistic and Semantic Aspects of the Distortion of Adjectives in Poetic Structures* though it is also very specific regarding the Serbian poetic material. The terms "deformation" or "distortion" were used to manifest the importance of the change in the function of these words (adjectives).

In the next chapter, *On the Semantic Structure of One Kind of Complex Poetic Signs*, Ćarkić very profoundly demonstrates the formation of the indivisible meaningful

unit characterized by the semantic features (semes) of synonyms and antonyms.

In his contribution on the creativity and originality of verse discourses the scholar studies the active poets' attitude towards canons, conventions, norms and stereotypes which has been formed in the framework of various periods of literary history, genre systems, aesthetic movements or literary currents or streams. The final chapter deals with rhyme and puts forward a number (ten) of quantitative models of rhyme on the material of Serbian poetry, stressing the liberal attitude of Serbian poets towards the rhyme conventions.

I fully agree with the author's conclusions (*Instead of Conclusion*) in which he tries to delimit the poetic language using some new approaches different from his predecessors. Nevertheless, to define the specific features of poetic language from the standpoint of the disciplines the author prefers for their importance (semantics, stylistics, poetology, etc.) is hard work, a permanent process, a real work in progress.

The problem of the monograph consists in the material which is purely Serbian: probably some comparison with other poetries would show the many-sidedness and relativ-

ity of some of the conclusions and aspects. On the other hand, I agree with his method of high degree of concentration which led to perfect and exact results. Especially the precise work with poetry, Čarkić's ability to think of poetry across several linguistic and literary disciplines, interdisciplinarity are a real success. As a literary scholar and critic I would appreciate a more expressive link connecting this research with comparative and genre studies which stand on the genuine boundary of linguistics and poetics or poetology, though the aim to gradually form a new, modern and sophisticated philological synthesis is obvious.

In the context of contemporary verse research, Čarkić's book represents a solid, reliable, serious work with high creativity opening a new space in contemporary verse research. His ability to dispute, his art of verifying hypotheses, his perfect knowledge of poetry in general and Serbian poetry in particular confirm him as one of the leading world experts in verse investigation. The monograph is written in correct English which makes it easily understandable in the circles of world verse specialists, especially Slavists.

Ivo Pospíšil (Brno)

451

Михаило Максимовић, Мали буквар за велику децу,
приредила: Мирјана Д. Стефановић, Колекција: Нова српска
књижевност, XVIII век, Службени гласник, Београд, 2009.

Српску књижевност XVIII и XIX вијека карактерише знатан број занемарених писаца, те велики број заборављених књижевних дјела. Тај необични феномен уочљив је у недовољном броју књижевноисторијских расправа и студија о тим

скрајнутим писцима, а поготово у одсуству обновљених издања њихових књижевних дјела. Наведени забрињавајући превиди српске науке о књижевности и националног издаваштва у посљедњим годинама значајно су исправљени у осмишљеној

 2010

штампарској стратегији „Службеног гласника“ из Београда. У оквиру издавачке библиотеке „Књижевне науке, уметност и култура“, коју уређује Гојко Тешић, а поготово у оквиру колекције „Нова српска књижевност“, објављене су неке од тих заборављених књига и изнова је усмјерена пажња на неке од тих скрајнутих писаца српске књижевности. Издвајамо за ову прилику неколико репрезентативних примјера: Јован Рајић, *Бој змаја са орлови*, приредила: Мирјана Д. Стефановић (2008); Емануил Јанковић, *Трјовци*, приредила: Мирјана Д. Стефановић (2008); Душан Срезејевић, *Злајни даси и друје њесме*, приредили: Миливој Ненин и Зорица Хаџић (2008); Лаза Поповић, *Сей-шине*, приредио: Станиша Тутњевић (2008); Ђорђе Марковић Кодер, *Проза*, приредили: Сава Дамјанов и Весна Малбашки (2009). Као најновије издање у том драгоцјеном низу издвајамо књигу Михаила Максимовића, *Мали буквар за велику децу*, коју је приредила: Мирјана Д. Стефановић 2009. године, а која ће нешто детаљније бити представљена у овом критичком приказу.

Прве хумористичко-сатиричке облике српске књижевности проналазимо у рационалистичко-просвјетитељској прози друге половине хviii вијека у дјелима Доситеја Обрадовића и Михаила Максимовића. Јављају се у облику креативне симбиозе поучног и забавног погледа на свијет, нарочито у Доситејевом *Живољу и њриклученијима* (1783, 1788), фрагментарно и у *Совјетима здравајо разума* (1784), а поготово у дјелу Доситејевог сљедбеника Михаила Максимовића, у његовој збирци афористичких сентенција *Мали буквар за велику децу*, која је објављена у Бечу 1792. године, а данас се у нашој науци о књижевности углавном посматра као прво сатиричко дјело српске

књижевности. Ради се о тексту који је настао у једном свом дијелу као слободан превод и адаптација за српског читаоца тада познате сатиричке књиге Јозефа Рихтера *ABC Buch für grosse Kinder*, која је била објављена у Бечу 1782. године, а у другом дијелу се ради о изворном тексту Михаила Максимовића и његовим оригиналним хумористичко-сатиричким погледима на друштвене аномалије свога времена.

Иако је Максимовићево дјело било написано на народном српском језику, а затим и штампано грађанском азбуком, што значи да није по себи представљало неки посебан приређивачки напор, интересантно је напоменути да је протекло више од два стољећа прије него што је обновљено његово издање и прије него што је правописно осавремењено и адаптирано за потребе новог читаоца. Приређивач овога издања др Мирјана Д. Стефановић, редовни професор за српску књижевност хviii вијека на Филозофском факултету у Новом Саду, у кратком коментару наглашава да је 2003. године у часопису *Сћање сћвари* (свеска 6) било објављено једно раније савремено издање *Малој буквара за велику децу* (приредио га је Небојша Јовановић), али да се оно „није увек држало научне апаратуре исправне за оваква публикавања текстова из ранијих столећа“.

Наслањајући се на књигу Јозефа Рихтера, Максимовић се определио за то доба уобичајен жанровски облик *буквара*, тј. лексикона у којем су по азбучном распореду и у претежно афористичкој форми исказана размишљања о различитим сегментима друштвеног живота и морала. У том погледу су најочигледније аналогije са Рабеновим *Покушајем њемачкој буквара*, у којем су биле дате сатиричке етимологије појединих ријечи. Највише

критичких одредница (од укупно стотину седамнаест обрађених појмова у Максимовићевој књизи), усмјерено је на критику калуђера и жена. Отуда је овај скрајнути писац српске књижевности, о чијем животу и раду се још увијек зна премало (између осталог, датум и мјесто рођења Михаила Максимовића нису познати), по критичком изобличавању монаштва био сљедбеник Доситеја Обрадовића, а по разобличавању малограђанског менталитета, националног одрођавања, женског помодарства, поводљивости и лажног сјаја, био аутентични претходник Јована Стерије Поповића.

У Максимовићевом *Малом буквару за велику децу* основни смјехотворни поступци почивају на афоризму и анегдоти. Унутрашњи механизам афоризма заснован је најчешће на парадоксу, на неочекиваном поређењу и досјетки, на алузијама и ироничној игри ријечима. При томе је увијек потребно имати у виду да је Максимовићев афористички поступак пионирски у српској књижевности и да као такав пати од слабости, а најизразитије су оне које су проистекле из сувишних коментара и објашњавања самог текста афоризма.

Афоризми засновани на парадоксима најбројнији су и умјетнички најуспјешнији. Издвајамо примјер у којем је објашњен појам „девојка“, зато што на ефикасан начин проблематизује однарођавање и малограђанско помодарство, те некритичко преузимање туђица: „С овим именем српске кћери поносиле су се. Али сад, не реци фрајла, пак ћеш видети, какав ће ти коплимент учинити“. Кроз етимолошко рашчлањивање појма „калуђер“ сатирички је конотирана калуђерска грамзивост и морална изобличеност: „Започиње се с грчком речју *калос* – добар. Но, како смо досад вид’ли,

наши калуђери ову грчку реч не разумевају“. Трагичан положај учених људи у пишевом времену, између осталих и великана попут Јована Рајића и Доситеја Обрадовића, проблематизован је уз појам „писатељ“: „Наши Србљи поносу се што у персони господина архимандрита Рајича и господина Доситеја Обрадовича добре списатеље имаду. Но, не би ли се стидити морали што оба ова полезна човека у својој старости оскудно живу“.

Афоризми утемељени на комичном поређењу, постигнути су кроз различита умјетничка средства: антитеза, градација, алузија, сарказам и сл. Поредбена релација утемељена на комичној антитези некадашњих и садашњих времена, успјешно је остварена уз појам „апостоли“: „У том су се променили, што први пешке хождаху, а садашњи – на шест коња се возу“. Поредбена релација која је остварена на приципу комичне градације, успјешно је реализована у појму „брада“: „Ова мужеска красота толико је премене претрпила, колико наша философија, или Гелертов шешир, да и у самим садашњим времен’ма у различној чести стоји. На сиромашу јест’ згадна, на Турчину – сносима, на Чифутину – презирајема, а на калуђеру – почитајема“. Поредбена релација остварена на механизму комичне алузије долази до изражаја уз појам „литература“: „Происходи од *litere* (слова). Зато код нас човек већ литерат јест’ кад само читати и писати зна. Од српске литературе живити јест’ толико – колико од капуцина чорбу носити“. Поредбена релација комичне конотације остварује се и у форми сарказма. Најочигледнији примјер проналазимо уз појам „папагај“: „Има по бољшој части лепо перје, но у разуму подобан је нашим лепо накићеним слатким господичићем, који често, како и папагај, не знаду шта говору“.

Поједини смјехотворни примјери из *Малој дуквара за велику децу* превазилазе афористичку сажетост и прерастају у анегдотске параболе, а најупечатљивији примјер проналазимо уз објашњење појма „магарац“: „Хајнрих Втори хоћаше једанпут у лов изјашити, пак запита својег дворног астронома, хоће ли време лепо бити. Дворни астроном одговори: ‘Може ваше величество сигурно у лов изићи’. Неколико коракљаја изван града срете краљ једног земљеделца који магараца пред собом тераше. ‘Хоће ли време лепо бити?’, запита краљ: ‘Неће, милостиви господине’, одговори земљеделац, ‘но највише до четврт часа хоће кише бити’. ‘Откуд ти то знаш?’, запита краљ. ‘Јер мој магарац уши спушта’, отвешта земљеделац. Краљ и друштво насмејаше се и отидоше. Лов започе. И једва четврт часа пређе, ал’ се пљусак спусти. Краљ, раскајавши се, што земљеделца послушао није, како кући дође, дворног астронома отера и на место његово магараца постави. Обаче, мени се види да Хајнрих у тому добро поступио није, ибо преимущество ово и друге магараце тако је возгордило, што они и у проче службе утурати се тражу“.

На основу неколико наведених примјера може се јасно закључити да *Мали дуквар за велику децу* иде у ред оних драгоцјених дјела нове српске књижевности која су антиципирала нове жанровске облике. Захваљујући томе, ово дјело је приграбило Михаилу Максимовићу епитет зачетника српске сатире. О овом дјелу је до сада писало више истраживача (Јован Скерлић, Ђуро Гавела, Мита Костић, Боривоје Маринковић, Димитрије Вученов, Вељко Купрешанин, Агњешка Ласек, Митјана Д. Стефановић, Горан Максимовић), а напосредом је добило и своје узорно савремено издање. Приређивач Мирјана Д. Стефановић је у тексту „На-

помена“ углавном коментарисала појмове који су преведени из поменутог дјела Јозефа Рихтера, а нешто мање пажње је посветила коментарисању изворних Максимовићевих записа. Приређивачке интервенције у самом тексту биле су минималне. На језичком плану су исказане кроз читање вокалног *p* (*смерџи*, *држи* – *смерџи*, *држи*), кроз контракцију сугласника (*болесџи* – *болесни*), кроз употребу гласа *x* (*сами[x]*, *мрџиви[x]*), кроз једначења сугласника по звучности, кроз изостављање или додавање појединих интерпункцијских ознака, те кроз обликовање параграфа и исправке појединих очигледних штампарских грешака. Приређивач је сачинио и користан речник мање познатих појмова и израза, направио је списак литературе о дјелу, кратку хронолошку таблицу живота и рада Михаила Максимовића, а на крају је уврштен и исцрпан поговор под називом „Прва сатира у српској књижевности“, који је настао спајањем два претходно објављена текста Мирјане Д. Стефановић: „Појам комичног у српској књижевности хviii столећа“ (објављен у зборнику радова са *Научној сасџанка слависта у Вукове дане*, у Београду 2006. године) и „Сатира у српској књижевности хviii столећа. (Прилог историји књижевности)“, (објављен у зборнику радова *Жанрови српске књижевности. Историја и џоеџика облика*, књига 3, Нови Сад, 2006. године).

На основу свега што смо укратко изложили можемо закључити да је наведено издање било одавно потребно српској науци о књижевности. Због свега тога *Мали дуквар за велику децу* Михаила Максимовића препоручујемо савременој научној и књижевној публици за нова читања, тумачења и вредновања.

Горан Максимовић (Ниш)

А. К. Гадомский, Ч. Лапич, Хрестоматия теолингвистики.
Симферополь: Универсум, 2008, 352 стр. – ISBN 978-966-8048-41-8

У савременој лингвистици конституисало се неколико приступа теоријском заснивању и дескрипцији феномена религијске комуникације. Тако, у научну употребу увелико су ушли термини религијски језик, култни језик, језик сакрума, молитвени језик, језик Цркве, религијски дискурс, религијски стил, религијско-проповеднички стил, религијска употреба језика, религијска комуникација и др. Већ и само побрајање ових различитих термина сведочи о комплексности и вишедимензионалности методолошких приступа проучавању интеракције језика и духовности. На овом подручју конституисало се и неколико истраживачких парадигми – функционалистичка, комуниколошка, дискурсна и социолингвистичка. Прва од наведених парадигми полази од идентификовања посебног „религијског стила“ (у другој терминологији: религијско-проповедничког, црквено-религијског, богослужбеног, литургијског стила), или, како ми предложимо, сакралног функционалистичког комплекса). Њој је блиска комуниколошка парадигма, чији објекат интересовања представљају специфични жанрови сакралне или унутарцрквене комуникације, попут проповеди, молитве, посланице, докумената црквеног законодавства, жанрова епистоларне комуникације, етикецијских жанрова (поздрави при сусрету и на разанку, честитање, изражавање захвалности, извињења и др.). Испитивање религијског дискурса полази од схватања комуникације међу члано-

вима верске заједнице као институционалног дискурса условљеног социјалним функцијама учесника општења и нормираног како у садржинском, тако и у формалном погледу и примењиваног у духовној комуникацији, базираног на јасно конфесионално одређеним вредностима и нормама невербалног и вербалног понашања. Најзад, социолингвистичка парадигма усмерена је на истраживање говора припадника одређене верске заједнице у различитим ситуацијама, на идентификовање особености њиховог социолекта, односно религиолекта. Ипак, најцеловитије се феномен интеракције лингвистичког и сакралног сагледава у дисциплини екстерне лингвистике која се налази у фази конституисања и разраде – теолингвистици (у досадашњем развоју научне мисли у овој области коришћени су, премда слабије, и алтернативни називи: теолошка лингвистика, сакралингвистика, религиолингвистика, теологија језика).

Сам термин *теолингвистика* и његово појмовно одређење први је у науци о језику понудио белгијски лингвиста Ј. П. ван Нопен (1976, са ревизијом 1981). По његовом схватању, теолингвистика настоји да разјасни „на који се начин људска реч може употребити у односу према Богу, на који начин језик функционише у религијским ситуацијама, у ситуацијама које не одговарају чврстим стандардима непосредне једностране комуникације и које, без обзира на то, с друге стране, показују подударности са

455

логиком његове дескрипције у појединим његовим манифестацијама, као што су метафора или говорни чин¹.

За интернационалну промоцију термина *теолингвистика* несумњиво највеће заслуге припадају Дејвиду Кристалу, који га је 1987. унео у чувену *The Cambridge Encyclopedia of Language*, наводећи као сфере њеног проучавања „језик библиста, теолога и других стручњака који се баве теоријом религије, као и језик активних верника“². Средином 90-их година до снажног интересовања за ову проблематику долази у Немачкој. Програмски чланак на ову тему објавиће Андреас Вагнер, који, пошто је сагледао значај интеракције теологије и лингвистике и посебно нагласио значај вербалне компоненте у делатности свештенослужитеља, образлаже и низ конкретних истраживачких пројеката, као што су лингвистичка анализа језика богослужења, анализа језика катихезе, али и анализа исказа лаика везаних за теме које се тичу вере и духовности (нпр. смрт вољене особе)³. О томе да је на немачком подручју теолингвистика тих година постигла шири

афирмацију у лингвистичким круговима сведочи између осталог и чињеница да је у једном репрезентативном прегледу опште лингвистике из 1997. она уврштена у каталог лингвистичких дисциплина⁴, те да је у истом извору као објекат лингвистичких испитивања издвојена и комуникација у Цркви⁵.

У словенском свету најживље интересовање за проблеме теолингвистике појавило се у Пољској, задобивши и своје институционално окриље у Комисији за језик вере, формираној 1999. при Президијуму Пољске академије наука, као орган Савета за пољски језик. Са поменутом комисијом, чија је делатност нашла одраза и у одговарајућим нормативним документима, у најтешњој је вези Секција сарадника Комисије за језик вере, основана 2002. На сваке две године Комисија организује интердисциплинарне научне скупове посвећене различитим аспектима проучавања језика вере и Цркве⁶. У Русији је теолингвистичка проблематика први пут доспела у жижу интересовања научне јавности појавом монографије Н. Б. Мечковске *Язык и религия*⁷. Ипак,

- 1) Цитат преузет из: **Van Noppen, J.-P.** Methodist Discourse and Industrial Work Ethic. A Critical Theolinguistic Approach. – In: Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis, 1995, 73, Afl. 3: „Moderne taalen letterkunde“. – P. 693.
- 2) **Crystal, D.** Die Cambridge-Enzyklopädie der Sprache. – Frankfurt a.M. – New York: Campus, 1987. – S. 412.
- 3) **Wagner, A.** „Theolinguistik? – Theolinguistik!“ – In: Spilman, H. O., Warnke, I. (red.), Internationale Tendenzen der Syntaktik und Pragmatik. Akten des 32. Linguistischen Kolloquiums in Kassel 1997 (= Linguistik International 1). – Frankfurt a. M.: Peter Lang, 1998. – S. 507.
- 4) **Herbermann, C.-P., Groschel, B., Wassner, U.H.** Sprache & Sprechen. Fachsystematik der Allgemeinen Sprachwissenschaft und Sprachensystematik. Mit ausführlichen Terminologie- und Namenregistern. - Wiesbaden: Harrassowitz, 1997. – S. 53.
- 5) Ibid., S. 48.
- 6) **Гадомский, А. К.** Теолингвистика: история вопроса. – In: Ученые записки тнгу. Филология. – Симферополь, 2005. – № 1. – С. 16–26.
- 7) **Мечковская, Н. Б.** Язык и религия. Пособие для студентов гуманитарных вузов. - Москва: Агентство «ФАИР», 1998.

у овој земљи истраживање проблема језика Цркве и духовности уопште, поред изучавања традиционалног сакралног језика – црквенословенског, за сада се креће углавном у оквирима функционалне стилистике, а препуштено је углавном иницијативи заинтересованих појединаца, без шире институционалне подршке. У Украјини, свакако под утицајем кретања у пољском језикословљу, постоји живо интересовање за проблеме теолингвистике, које поседује и институционалне оквири свога развоја, пре свега заслугом Александра Казимировича Гадомског, аутора већег броја публикација из ове области, који је почев од 2004. увео предмет „Основи теолингвистике“ у студијске програме Филолошког факултета Тавричког националног универзитета (Симферопољ), а у оквиру исте институције одржано је и више научних скупова на ову тему. *Хрестоматија теолингвистике*, нови подухват А. К. Гадомског и пољског лингвисте Чеслава Лапича, представља још један значајан корак у афирмацији ове научне дисциплине и истовремено подстрек за њен даљи развој, пре свега у словенским срединама.

Књига, у коју су ушли одабрани чланци и расправе теолингвиста из Русије, Украјине, Пољске, Мађарске и Србије, структурисана је у три тематске целине: *Религијски језик, дискурс, социолект, стил* (стр. 61–168), *Религијски текст, жанр* (169–246) и *Проблеми превођења* (247–349), којима претходи обиман предговор састављача (на руском и пољском језику) *Теолингвистика: историја, савремено стање, перспективе* (стр. 5–58). Овај предговор пружа широк увид у историјски развој теолингвистичких истраживања, примењене методолошке парадигме, подручја испитивања, најзначајније досадашње резултате и могуће правце даље

научне разраде теолингвистичке проблематике.

Прво поглавље садржи радове седам аутора. И. В. Бугајова (Москва) разматра фонетске одлике православног социолекта у руском језику (пре свега на нивоу акцентуације и специфичне изговорне норме формиране под утицајем црквенословенског језика). Ружица Бајић (Београд) говори о начинима и резултатима утицаја Цркве на неке појаве у језику и у вези са језиком, као и о обратној страни те интеракције (појавама и дешавањима унутар Цркве изазваним језиком и лингвистичким феноменима). Ксенија Кончаревић (Београд) на материјалу језика *Pax Slavia Orthodoxa* разматра специфичне одлике метаструктуре литургијског дискурса у домену прозодијског обликовања сакралног текста. Н. Н. Ничик (Симферопољ) бави се улогом старословенског језика у историји руског књижевног језика, док се О. Прохватилова (Волгоград) подухватила анализе лингвистичких параметара који карактеришу руски језик у сфери верске комуникације (фонетских, граматичких и посебно лексичких средстава). У раду К. Длугош-Курбачове (Варшава) се са лингвокултуролошких позиција посматра процес апелативизације библијских властитих имена. Наглашеном лингвокултуролошком усмереношћу одликује се и расправа С. Козјаре (Краков) о фразеологији библијског порекла у пољском књижевном језику у поређењу са руским и чешким.

У другом поглављу такође је представљено седам аутора. Л. Ф. Компанцева (Луганск) анализира когнитивне и концептуално-прагматичке параметре зближавања интернета и религије у три аспекта: религија и интернет, религија на интернету и интернет као религија.

С.И. Кузмин (Казањ) заснива методолошке основе примене концептуалне анализе у обради сакралних текстова у теолошком образовном профилу. Из когнитивне лингвистике је и прилог О.И. Митрофанове о сакралном садржају концепата „правде“ и „истине“ у делу истакнутог руског песника П.А. Вяземског. Теоријско-методолошке основе лингвистичке херменеутике као науке о превођењу и интерпретацији сакралних текстова и питања њене интеракције са теолошком херменеутиком, посебно у патристичкој мисли, разрадиће О.В. Чевела (Казањ). К.М. Дуфала (Будимпешта) анализира судбину текста једне древне хришћанске легенде о светом Григорију у другим, нехришћанским културама (у муслиманском ареалу), базирајући се на традуктолошким испитивањима. И. Радзишевска (Гдањск) анализира хамаиле – молитвенике литавско-пољских Татара из хvи века. Најзад, у овај одељак укључен је и текст Д. Здункевич-Јединак о пољским ходочасничким песмама, анализираним са прагматичког, когнитивног и стилистичког становишта.

Из проблематике лингвистике и поетике превођења у *Хрестоматији* је заступљено пет прилога. А.К. Гадомски (Симферопољ) расправља о терминолошким проблемима теолингвистике и нуди концепт двојезичног (руско-пољског) речника који би репрезентовао све области овог широког интердисциплинарног подручја. Ч. Лапич (Торуњ); свој рад је посветио питањима теорије и технике превођења сакралних текстова

– Библије, Курана и писаних споменика муслимана из Велике кнежевине Литве. И. Винарска-Горска (Варшава) анализира језичку, стилистичку и културну улогу протестантских превода Новог Завета на пољски језик из хvи века, подробно се задржавајући на примењеним преводачким поступцима, веома модерним и иновативним за оно доба. Из области лексикологије, лексикографије и традуктологије налазимо рад И. Кончака (Лођ) о формирању терминологије везане за ислам у руском језику, у чијој су основи анализе превода Курана на руски језик из последња три столећа. И. Куљвицка-Каминска (Торуњ) на богатом емпиријском материјалу представила је могућности превођења терминологије из области хришћанске и муслиманске теологије и духовности.

У целини посматрано, *Хрестоматија теолингвистике* Александра Казимировича Гадомског и Чеслава Лапича по својој концепцији, композицији и селекцији текстова пружа ваљан увид у стање и перспективе теолингвистичких истраживања у средњој и источној Европи, презентујући широк спектар методолошких приступа и предочавајући лингвистичкој и теолошкој јавности најбитније правце развоја ове дисциплине у њеном фундаменталном и апликативном аспекту. Тиме она несумњиво шири хоризонте постојећих научних спознаја, доприносећи даљем повезивању теологије и науке о језику.

Ксенија Кончаревић (Београд)

Мария П. Котюрова. *Стилистика научной речи.*
Учебное пособие. – Пермь: Пермский государственный
университет, 2009. – 363 с.

Автор учебного пособия «Стилистика научной речи» М. П. Котюрова — известный специалист в области стилистики русского языка, и в частности стилистики научной речи, представитель широко известной в России и за рубежом Пермской стилистической школы, которую возглавляет М. Н. Кожина.

Научный текст воплощает критическое мышление, которое относят к высшим формам рефлексии и письма (К. Р. Поппер). Ученый идет, критически осмысляя предыдущие теории, по пути исправления ошибок, совершенствуя и продвигая знание в той или иной области.

Стилистика научной речи – дисциплина, обобщающая принципы функционирования языка в научно-познавательной сфере деятельности. Функциональная стилистика определяется автором как толерантное научное направление, сформировавшееся в духе идей великих предшественников в области языкознания — как отечественных, так и зарубежных. М. П. Котюрова считает, что оно плодотворно развивается благодаря креативному усвоению эмпирических и теоретических достижений разных наук. Функциональная стилистика включает активно развивающийся раздел — стилистику научной речи (научного текста). Становление этого раздела осуществлялось в рамках функциональной стилистики, формирование его потребовало выхода за пределы собственно лингвистической области знания: оно обращено как к философии науки, так и к другим областям знания, которые связывают с когнитивистикой.

Функциональная стилистика определяется в пособии на основе дефиниции М. Н. Кожиной: «Функциональная стилистика – это лингвистическая наука, изучающая особенности и закономерности функционирования языка в различных видах речи, соответствующих тем или иным сферам человеческой деятельности и общения, а также речевую структуру складывающихся при этом функциональных стилей и нормы отбора и сочетания в них языковых средств» (с. 10). Как видим, функциональная стилистика на современном этапе развития знания коррелирует с проблемным полем дискурса, изучение которого связано с погружением речи в экстралингвистическую реальность.

Пособие построено на основе глубоко разработанной теории стилистики научной речи, которая строится в соответствии с функционально-стилистическим подходом к языку в структуре когнитивно-дискурсивной парадигмы. И хотя оно адресовано студентам специальности «Филология», преподавателям-русистам, аспирантам, оно будет интересно соискателям в разных областях научной деятельности, а также тем, кто интересуется проблемами научного текста. Работа сочетает серьезную теоретическую базу с объяснительно-практической ориентацией, что предполагает теоретическое освоение специфики научной речи, и обучение прикладным навыкам редактирования погрешностей стиля научного изложения.

Изложению основ стилистики научной речи предшествует обширное введе-

ние, в котором рассматриваются факторы, благоприятные для научного творчества, определяются предмет, задачи стилистики научной речи и методология ее изучения. В семи главах пособия исчерпывающе раскрываются предмет и основные проблемы современной стилистики научной речи. Закономерно, что первая глава посвящена основным терминам и понятиям стилистики научной речи, во второй главе дается многоплановый лингвистический портрет стилистики научной речи в XX веке, а в главе третьей рассматривается структурно-языковая специфика научного стиля речи, которая подтверждается в четвертой главе концепцией политекстуальности научного текста, в пятой — особенностями категориальной сферы научного текста. Шестая и седьмая главы посвящены прикладным аспектам изучения научного стиля. В них рассматриваются принципы формирования речевой индивидуальности ученого и редактирование погрешностей стиля научного изложения. Возможности для наращивания новых смыслов по проблемам научной речи дает широкая библиография и приложения, в которых графически представлены некоторые обобщенные данные по изучению научного стиля.

Для современного исследования и обучения особенно важно определить принципы и методы исследования в той или иной проблемной области, научной парадигме, так как во многих научных работах отсутствуют четкие методологические ориентиры, размывается понятие строгого парадигмального подхода в науке. В пособии определены основные способы изучения научной речи: синергетический, комплексный (трансдисциплинарный), функционально-стилистический, дея-

тельность, дискурсивно-стилистический, категориальный подходы, — и их применение свидетельствует о динамике научного знания, обусловленной взаимодействием стилистики со смежными областями в контексте науки в целом.

Синергетический подход связан с тем, что речь / текст рассматривается как категориальный объект, характеризующийся системностью — качеством, возникающим в результате взаимодействия этого объекта с субъектом восприятия. В процессе взаимодействия субъекта и объекта — качественно разноуровневых структур — осуществляется самоорганизация новой системы — речи субъекта коммуникации (с. 15). «Синергетический подход, — считает автор, — дает возможность охватить текст во всем его объеме, поскольку позволяет не подвергать специальному изучению единицы, периферийные как для основного содержания конкретного текста, так и для научного функционального стиля речи. И тем не менее учитывать их при объяснении научного текста, причем не как негативные явления, а как совершенно естественные для него, хотя и выполняющие специфическую функцию в данном тексте» (с. 16).

Комплексный, трансдисциплинарный, подход обусловлен взаимодействием разнопорядковых систем, изучаемых в рамках различных смежных наук и научных направлений: лингвистики, лингвистической прагматики, когнитивной лингвистики, психолингвистики, психологии, психологии научного творчества, психологии понимания, теории научного познания, науковедения, истории наук и научных открытий, формальной и диалектической логики и др. (там же).

Функционально-стилистический подход связан с изучением текстов, в кото-

рых зафиксирована научная речь, обеспечивающая письменную коммуникацию посредством научного функционального стиля в сфере научно-познавательной деятельности ученых. «Поскольку функциональный стиль — это научное понятие, представляющее собой сложный конструкт, созданный специально для того, чтобы изучить «жизнь» языка в научно-коммуникативной сфере, то несомненно, что научный стиль проявляется в текстах весьма вариативно. Вариативность, многообразие научных текстов объясняется их функцией — функцией обслуживания другой, в частности, познавательно-коммуникативной, деятельности ученого, а значит, их приспособлением к этой деятельности», — считает автор (с. 17).

Деятельностный подход связан с осмыслением деятельности сознания и реализации ее в языковой и речевой сферах субъекта (ученого). Это сказывается на изучении смысловой структуры письменной научной речи, когда необходимо вовлекать в процесс исследования те явления, которые лежат в разных плоскостях действительности, то есть не только речь (текст), но и внелингвистический контекст. При этом контекст понимается автором как «комплекс существенных факторов, оказывающих систематическое влияние на формирование речи (текста)» (с. 20).

М. П. Котюрова считает, что использование дискурсивно-стилистического подхода, при котором дискурс понимается как «рамка», соотносящая текст с определенными знаниями, моделями его создания и восприятия, а также с другими, тематически близкими текстами (с. 29), позволяет расширить проблемное поле стилистики научной речи.

Категориальный подход позволяет обогатить стилистику научной речи

возможностями современной когнитивистики. Категория — научное понятие, выражающее наиболее общие свойства и связи явлений действительности, позволяет рассматривать язык и речь не только в системно-структурном, но и в функциональном аспекте исследования. При этом текст как целостное речевое произведение изучается через композицию языковых единиц — результат речевого развертывания мысли говорящего, направленной на решение внеречевых задач.

Обосновывая наиболее важные термины и понятия стилистики научной речи, автор рассматривает текст, научный текст, широкий контекст. При этом приводятся несколько определений термина «текст»: «высший уровень языковой системы», «область функционирования языка, его использования в речи», «единица общения, обладающая относительной смысловой завершенностью, предназначенная для передачи замысла в процессе общения посредством текстов» (с. 40).

Деятельностный подход к анализу текста позволил автору конкретизировать единство текста и его широкого контекста, который представлен в виде модели познавательно-коммуникативной деятельности, включающей автора и читателя как субъектов познавательной деятельности (по отношению к объекту), коммуникации и текста.

Научный текст — результат многомерного многопланового процесса исследования, соотносящегося со структурой научного знания. Поэтому важно было определить экстралингвистические основания смысловой структуры научного текста. Автор соотносит структуру смысла научного текста со смыслом, который можно представить как единство

противоположностей, диалектически связанных на деятельностной основе, знание определяется в системе таких противоположностей, как: познавательно-коммуникативная деятельность – продукт этой деятельности; деятельность (процесс) – составляющие (моменты) этого процесса: проблема, гипотеза, доказательство гипотезы, продукт – составляющие (аспекты) этого продукта: онтологический, аксиологический и методологический аспекты знания и др. (с. 45).

В итоге функциональный стиль речи, стиль изложения научного содержания определяется как исторически сложившийся, общественно осознанный тип функционирования языка, обладающий своей речевой системностью в результате реализации конструктивного принципа открытой, последовательной, подчеркнутой логичности речи (с. 51). А эпистемическая ситуация, в уточненной формулировке и трактовке Е. А. Баженовой, понимается как экстралингвистическая основа научного текста, как «совокупность взаимосвязанных признаков познавательной деятельности в единстве составляющих ее онтологического, методологического, аксиологического, рефлексивного и коммуникативно-прагматического компонентов, оказывающих систематическое влияние на формирование научного текста и определяющих его стилевую специфику» (с. 58).

В работе функционирует понятие субтекста как речевой реализации компонента эпистемической ситуации. При этом в лингвистике текста при определении его статуса дифференцируются линейные (дискретные) и континуальные (имеющие свою топологическую организацию) структуры, причем в описании

смысловой организации текста главная роль отводится континуальным логико-семантическим составляющим. Все это позволяет называть дискретную структуру, лишенную формально выраженной связности, но обладающую семантической и смысловой связью составляющих ее речевых средств, субтекстом (с. 61).

Плодотворным является введение понятия персонального познавательного стиля, который позволяет в системе стилистики научной речи выявлять индивидуальные особенности речи ученого, принципы его мышления, языкового воплощения. Персональный познавательный стиль, по мнению автора, — это результат интеграции механизмов, соотносимых со стилями познавательного отношения к миру, постановки и решения проблем, кодирования и переработки информации (с. 63).

Перспектива развития стилистики русского языка четко определяется автором в опоре на теоретические посылы М. Н. Кожинной как путь сотрудничества и взаимодействия с другими дисциплинами: «Функциональная стилистика получила именно сейчас возможность осуществить свою «заветную цель», когда анализ перешел на другой уровень абстракции. В кругу иных речеведческих дисциплин, взаимодействуя с ними, функциональная стилистика все полнее и всестороннее может учитывать и использовать самый широкий экстралингвистический контекст (данные когнитивной психологии, социологии, психолингвистики, науковедения и др.) и с помощью комплексных методов не только описывать, но и объяснять природу смысловой структуры текста... в реальности коммуникативно-познавательной деятельности» (с. 71).

Подводя предварительные итоги, можно подтвердить мнение автора о том, что описание научного стиля выполнено: определен предмет дисциплины, дана характеристика основных лингвистических параметров научных текстов (языковых единиц разных уровней, функционально-семантических и текстовых категорий).

Для ознакомления с историей формирования стилистики научной речи представлен очерк «Стилистика научной речи в XX веке», где дается широкий обзор проблем, связанных со становлением этого нового направления в лингвистике.

Говоря о структурно-языковой специфике научного стиля речи, что в особенности важно для осмысления его обучающимися в вузе и школе, автор останавливается на таких особенностях научной речи, как фонетические, словообразовательные, стилистические, говорит о внутренней дифференциации научного стиля речи, рассматривает актуальные жанры: тезисы, реферат, автореферат диссертации, научную рецензию. Следует обратить внимание на открытость текста, деятельностное отношение к читателю, актуализацию наиболее важных положений, строгие дефиниции, доказательность, яркие примеры.

Концепция политекстуальности (совокупности субтекстов) в разработке Е. А. Баженовой дается через лингвистический анализ субтекстов, то есть особых речевых структур, реализованных в тексте целостного научного произведения (статьи, монографии). Определяются субтекст нового знания, методологический субтекст, субтекст старого знания, субтекст оценки, субтекст авторизации, субтекст адресации, периферийный субтекст. Концепция представлена стройно, четко, что создает целостное и в то же

время конкретное представление о каждом типе субтекста. Автор останавливается на макро- и микросубтекстах, показывает, как строится субтекст, как обеспечивается интеграция составляющих единиц текста. Так, например, основные компоненты методологического субтекста способствуют выявлению микросубтекстов, посредством которых осуществляется категоризация форм получаемого знания: инструментального микросубтекста, реализующего методы, способы, приемы, методики и средства решения проблемы; операционального микросубтекста, эксплицирующего различные типы мыслительных и экспериментальных действий субъекта в процессе его познавательной деятельности. Показано, как действуют субтекстовые операторы, рассматриваются структурно-смысловые, формально-языковые особенности выявленных микросубтекстов.

Рассматривая морфологию категориальной сферы научного текста, автор определяет текстовую категорию как единицу анализа текста, а далее в логически обусловленном порядке рассматривает сами текстовые категории: связности речи (связность речи в логико-семантическом, в психолого-коммуникативном и когнитивно-эпистемическом отношениях); логичности речи (логичность речи в понятийно-логическом, в психолого-коммуникативном, когнитивно-эпистемическом отношениях); точности научной речи как выражения определенности / неопределенности знания, – анализирует диалог определенности и неопределенности знания как основу точности научной речи, рассматривает точность речи в логико-семантическом, психолого-коммуникативном, когнитивно-эпистемическом аспектах.

Анализируя плотность научного текста, автор показывает способы ее образования на основе объединения разнотипных речевых средств, связанных с усилением наукоемкой, конденсированной информации мыслительных, речемыслительных и речевых процедур.

Важной для формирования индивидуальности начинающего и сложившегося ученого является та часть пособия, в которой анализируется аналитичность мышления, рассматриваются принципы формирования индивидуального стиля речи ученого. Автор показывает, что индивидуальный стиль письменной речи ученого формируется в трех плоскостях: эпистемическая цельность, связность и логичность. Он обусловлен разными причинами: экстралингвистическими, лингвистическими, категориально-стилистическими.

В процессе рассмотрения редактирования научного текста автор показывает важность ориентации на нормы литературного языка, осуществление контроля над дотекстовыми и текстовыми единицами, возможности совершенствования архитектоники текста. Рассматриваются системный, трансдисциплинарный подходы к редактированию текста, делается установка на психологический аспект объяснения погрешностей, научный текст рассматривается в культурно-речевом пространстве, определяется тенденция к лаконизму.

К важнейшим принципам редактирования научного текста в учебном пособии

относятся следующие: функциональный (эпистемический), учитывающие специфическое содержание научного текста, соотносимое с научным знанием; голографический, связанный с эпистемической целостностью содержания текстовых единиц и текста произведения в целом; аналитико-синтезирующий, совмещающий редактирование двух типов: дотекстовое – с акцентом на словосочетаниях и предложениях, и текстовое – с акцентом на сверхфразовых единствах, более сложных фрагментах текста и тексте целого произведения; технологический, соотносимый с редактирующим (медленным) чтением: волнообразным, челночным, скачкообразным, паутинным, спиралевидным (с. 288). Эти принципы отражают взаимосвязь разных сторон порождения и восприятия научного текста: познавательную деятельность субъекта по отношению к объекту и результат этой деятельности – научное знание.

Подводя итоги, можно утверждать, что наука обогатилась работой, обобщающей и инновационно совершенствующей содержание и применение достижений стилистики научной речи. В то же время изложение этих достижений в учебном пособии М. П. Котюровой обладает той виртуозностью научной мысли и речи, которая способствует просвещению, нацелена на развивающее обучение в области функциональной стилистики.

*К. Э. Штайн, Д. И. Петренко
(Ставрополь)*

Milosav Ž. Čarkić: *On Poetic Language*, Belgrade: Institute for the Serbian Language Serbian Academy of Sciences and Arts, 2010, str. 245, ISBN: 978-86-82873-25-9

Монографија *On Poetic Language* (О њоејском језику) аутора проф. др Милосава Ж. Чаркића поред *Introduction* (Увода), *Instead of Conclusion* (Уместо закључка), *Abbreviations and sources* (Скраћеница и извора), *Cited Literature* (Цитиране литературе), *Name Index* (Именској реџистар), *Reviews* (Рецензија) и *Author's Biography* (Ауторове биографије) садржи десет поглавља: (1) *Verse as a Specific Linguo-Stylistic Discourse* (Стих као особен језичко-стилиски дискурс), (2) *On one Kind of Reduplication in Old Sacral Poetry* (О једној врсти паралелизма у старој српској црквеној поезији), (3) *Combinations of Tense Forms in Folk Epic Poetry* (Комбинације временских форми у народној епској поезији), (4) *Some Elements of the Poetic Language of the Romantic Poets* (Неки елементи песничког језика романтичарских песника), (5) *On Interjections in Romantic Poetry* (О узвицима у романтичарској поезији), (6) *Certain Stylistic Procedures of Lexical Repetitions in Modern Poetry* (Неки стилски поступци лексичких понављања у савременој поезији), (7) *On Some Stylistic and Semantic Aspects of the Distortion of Adjectives in Poetic Structures* (Неки стилски и семантички аспекти дисторзије придева у њоејским структурама), (8) *On the Semantic Structure of One Kind of Complex Poetic Signs* (О семантичкој структури једне врсте сложених њоејских знакова), (9) *On Creativity and Originality in Verse Discourses* (О креативности и оригиналности у стиховним дискурсима), (10) *Models of Rhyme in Poetry* (Модели рима у поезији), који се могу читати као засебне целине, као чланци.

Обједињујућа нит која се провлачи кроз све ове радове јесте стремљење да се на материјалу поезије на српском језику, савремене, а још више романтичарске, установе, што је могуће подробније, тенденције и правилности које представљају препознатљиве особине српског поетског стила у одређеним периодима и правцима. Као што сам аутор истиче у уводном делу, ова монографија је део плана који треба да омогући проницање у суштину поетског језика у светским размерама.

Као осведочени стручњак за стилистичку анализу с богатим истраживачким искуством, аутор открива танане особености српског стиха (укључујући и старосрпски). Тиме ствара основу за поређење с особинама песништва на неким другим језицима и, у крајњој линији, за изналагање универзалија чијем откривању тежи. Ова монографија у том смислу има велику искористивост под условом да се поуздани резултати којима она обилује удруже и укрсте са валидним резултатима сличних истраживања везаних за поезију на другим језицима.

У првом, општем поглављу посвећеном лирици, епици и драматици трага се за основним елементима стиха и за специфичном организацијом на плану звука, граfiје и ритма, чиме аутор утире пут за каснију анализу конкретних песничких остварења.

Монографија се у целини одликује помним структуралистичким и статистичким приступом у осветљавању свих поетских аспеката: теме, мотива, дикције, симболике, лексике, стихова и рима, форме, али не само са становишта

465

књижевне теорије и стилстике. Када, на пример, расправља о комбиновању граматичких времена у српском народном песништву како би приступио утврђивању шема њиховог варирања и њиховој дистрибуцији у стиху, аутор полази од добро утемељене лингвистичке анализе времена уопште. Он такође даје опсежан историјат лингвистичких тумачења узвика као врсте речи, како би потом приступио минуциознијој анализи стихова српских романтичара и рашчланио структуру узвика до детаља. По потреби упушта се у граматичку анализу функције у реченици.

Аутор је изузетно компетентан за ову област, с големим искуством и дубоким увидом у материју којом суверено влада. Његово дело је писано логички јасно, до-

кумантовано и при том занимљиво, и читаоца води сигурним путем ка откривању системности у поетским појавама. Анализа је пропраћена табелама и прегледним шемама.

Независно од крајњег циља, који, будући да је везан за друге истраживаче, не зависи од аутора дела *On Poetic Language*, ова монографија може већ сада да служи на част нашој култури и науци као врхунски домет у изучавању српске поезије. Захваљујући томе што се објављује на енглеском језику, она постаје приступачна широком кругу стручњака у свету, те ће, надамо се, подстаћи слична истраживања и с плана националног прећи на план светског.

Борис Хледец (Београд)

Tak trochu jiný antropologický slovník

Malina, Jaroslav. *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. – Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. – 304 s.

Na konci roku 2009 vydalo Akademické nakladatelství CERM Brno výkladový *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Sestavil ho tým pod vedením profesora Jaroslava Maliny, významného českého antropologa, který působí na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Na zpracování jednotlivých hesel se podílelo 170 odborníků z různých vědeckých odvětví. Slovník předkládá velmi pestrou paletu poznatků z oborů, které se člověkem jako jedincem zabývají. V tištěné

formě jsou uvedeny pouze ukázky hesel, kompletní publikace s 20 000 hesly je dostupná na příloženém CD. Autoři si zaslouží velkou pochvalu za zpřístupnění plné verze tohoto výkladového slovníku na internetu, a to zcela zdarma. Podle Jaroslava Maliny se tímto připojili k mezinárodní iniciativě, která podporuje otevřený přístup k vědeckým poznatkům.

Pochvalu si zaslouží také autor ilustrací Vladimír Renčín, který knihu doplňuje kultivovanými a inteligentními ilustracemi. Jeho grafické doplnění čtenáře nijak neobtěžuje

ani nerozptyluje, ba naopak ho nejednou donutí k zamyšlení či úsměvu.

V samotném úvodu (s. 8) autor uvádí, že sestavením slovníku se snažili „obohatit epistemologické základy antropologie o významné, avšak dosud opomíjené osobnosti a tematické okruhy vědy o člověku a kultuře“. Upozorňuje také na skutečnost, že k obsírněji pojednávaným tématům patří vznik základních obživných strategií (lov, zemědělství), sídlení (urbanizace), organizace společnosti a kultura (městská civilizace a raný stát), sexualita, náboženství, písmo, literatura, mytologie, právo, písmo aj.

Publikace je sestavena velmi přehledně, orientaci v knize usnadňuje zcela jednoduchý obsah, který je sestaven z počátečních písmen jednotlivých hesel (např. pod Ž najdeme *žalozpěvy, železářství, židé a život*). V úvodní pasáži Jaroslav Malina krátce představuje uspořádání hesel (grafické značky, použití číslic, interpunkčních znamének, značek či obrazců), poté následuje poděkování všem spoluautorům a spoluautorům celého projektu. Na dalších více než 250 stranách jsou prezentována jednotlivá hesla. Kromě těch základních (např. *antropologie, člověk* nebo *život*) zde najdeme i hesla v současné době velmi aktuální (např. *facebook, feminismus* či *bulimie mentální*). V neposlední řadě můžeme zaznamenat i hesla méně obvyklá či kuriózní jako např. *gymnosofisté, klitoridektomie, pederastie*. Obohacujícím prvkem je i zařazení dvou beletristických úseků, které dokreslují termíny *automobil* a *eugenika*. V prvním případě se jedná o ukázkou z povídky *Automobil* od Gustava Meyrinka¹, v druhém případě je zařazena část novely *Můj strýček Oswald*, kterou napsal Roald Dahl². Ačkoli někdo může namítat, že není důvod vybraná hesla

podrobně popisovat a osvětlovat jejich vývoj, podle mého názoru se jedná o zajímavou vložku.

Lingvisty jistě potěší, že internetová verze slovníku (narozdíl od knižního vydání) nabízí mnoho hesel týkajících se právě jazykovědy. Namátkou jsem vybrala např. *cézuru* (s. 602), *expresivitu* (s. 1178), *flexi* (s. 1228), *hiát* (s. 1425) nebo *paradigma* (s. 3034). Zajímavým zjištěním je poměrně vysoká frekvence slova *lingvistika*. Tento termín můžeme najít u 30 vyložených hesel (také ale pouze v rozšířené verzi).

Předkládaný slovník může velmi pomoci studentům antropologie, stejně tak ale může sloužit jako běžný výkladový slovník určený široké veřejnosti. Pro lepší pochopení celého antropologického diskurzu by bylo dobré začít u samotného hesla antropologie, který tvoří pilíř celého studia o člověku.

Velmi kladně hodnotím zařazení rozsáhlé bibliografie, kterou autor rozčlenil do několika tematických bloků. Jedná se o antropologii obecnou, biologickou, sociální a kulturní, kulturní areály světa, edice *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie* (seznam podle autorů), edice *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie* (seznam podle pořadí svazků) a citovaná literatura. Zvláštní pozornost je věnována antropologii obecné a edici *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie* (seznam podle svazků). Zde najdou zájemci opravdu velký výběr dostupné literatury.

K tomuto ojedinělému výkladovému slovníku můžeme najít na internetu celou řadu recenzí, které byly uveřejněny v odborných časopisech. Pro ilustraci uvádím jen některé z nich. Doc. M V D R. Václav Páral, Ph.D. z Veterinární a farmaceutické univerzity Brno mimo jiné velmi kladně hodnotí

467

1) MEYRINK, G. *Des deutschen Speißers Wunderhorn*. Berlin: Volk und Welt, 1987.

2) DAHL, R. *Můj strýček Oswald*. Praha: Volvox Globator, 1991.

bezplatné zpřístupnění plné verze slovníku na internetu. Prof. MUDr. Jiří Heřt, DrSc. pro Zpravodaj Sysifos zdůrazňuje, že takto dostupný pramen informací je možno porovnat snad jen s anglofonní Wikipedií (nikoli ale s její českou verzí). Autor se kriticky staví ke zpracování či výběru několika hesel. Některá jsou podle něj velmi stručná, jiná zase naopak velmi rozsáhlá a navíc doplněna již zmíněnými beletristickými vsuvkami. Autor se ptá, zda bylo nutné věnovat tak velkou pozornost anatomickým termínům a lékařským syndromům. Na druhou stranu poukazuje na absenci některých antropologických hesel, jako např. humanis-

mus nebo holismus. Prof. RNDr. Pavel Peč, CSc. z Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vyzdvihuje univerzálnost Malinova výkladového slovníku a také zpracování, které je podle něj stručné, pečlivé a věcné.

Až na drobné připomínky se autoři vyjadřují k předkládanému slovníku velmi kladně, doporučují ho nejenom studentům a pedagogům antropologických oborů, nýbrž široké veřejnosti. Já se k nim také připojuji, myslím si, že by bylo pro každého velmi přínosné a užitečné, mít tuto knihu ve své knihovně.

Markéta Maturová (České Budějovice)

Štýl a štylistika výberovo v ďalšej knihe

Findra, Ján. 2009. *Jazyk v kontextoch a v textoch*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2009. 317 s. ISBN 978-80-8083-924-6

Nová knižná monografia predstavuje zasadenie 50 ťažiskových štúdií do viac ako 300-stranového výberu z vedeckého diela Dr.h.c. prof. PhDr. Jána Findru, DrSc. Publikáciu, vydanú ako súčasť riešenia vedeckého projektu¹, vystružujú zásadné motivické línie a osvedčené metodologicko-metodické zázemie. Tieto dlhoročne a precízne budované črty poznáme z autorovej doterajšej tvorby, venujúcej pozornosť popri lingvistickej štylistike aj komunikačne ladeným príspevkom a sociolingvistickým úvahám. Výberu pomáha úspešne putovať k príjemcovi koncepcne premyslený,

výrazovo elegantný spôsob vzájomného prepojenia a stvárnenia vedeckých, náučných a didaktických zámerov. Tieto determinanty sú v monografii uvedené do viacúrovňových, logicko-príčinne pevných súvislostí, pravdaže, vrátane novoutvorených konotácií, ktoré sa exponujú práve v monografickom predstavení. Vzťahová sieť sa vo východiskovej podobe jednotlivo uverejňovaných vedeckých štúdií prirodzene nemohla preukázať v takomto zaujímavom a podnetnom svetle.

Pre celú vedeckú tvorbu Jána Findru – recenzované dielo nevynímajúc – je prí-

1) Vedecká grantová agentúra Ministerstva školstva Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied č. 1/4713/07 *Dynamika spoločenských zmien a stratifikácia slovenčiny* (riešenie úlohy sa uskutočnilo v rokoch 2007–2009).

značný dôsledný záujem o text v univerzálnom poňatí, a to v prísnom a presnom, premyslenom metodologickom uchopení a predstavení. Autor pri skúmaní akéhokoľvek textu totiž vždy berie ohľad na teoretické, ale aj na praktické stránky jeho vzniku a fungovania v dorozumievaní. Text pritom poníma ako neopakovateľnú entitu so zreteľnými modelovými kontúrami, ktoré sa objavujú na priesečníku binárne usporiadaných parametrov a viacúrovňovo usúvzťažných komunikačných podmienok. Text ako výsledok individuálnych ambícií a aktivít je povinný vstúpiť do sociálneho priestoru. Len takto je schopný získať svoj funkčný rozmer a naplniť svoje nezastupiteľné humánne poslanie.

Pri prijímaní, vnímaní a hodnotení najnovšieho publikačného počinu prof. Findru nie je náročné určiť leitmotív, poodhaliť účel či vcelku zreteľne predpokladať adresáta syntetického diela. *Jazyk v kontextoch a v textoch* totiž nanovo približuje a koncepčne zretazuje obsahovo-tematické línie, ktoré badáme v autorovej tvorbe počas viac ako polstoročia jeho plodného pôsobenia vo výskumnom a vzdelávacom prostredí. Sú zasadené do lingvisticko-štylistického teritória, ktoré je rozširované na komunikačno-pragmatické, eticko-estetické a kulturologické územia.

Naznačenej platforme zodpovedá aj štruktúra monografie, jej smerovanie a vlastný obsah. Zámer a zmysel predstavených textov spočíva v nie časovom, ale motivicko-tematickom usporiadaní. Zostavovateľská taktika zvyrazňuje vedecké dominanty, ktoré sa bezpečne potvrdili aj v plynutí času. Autor – jazykovedec, skúsený vysokoškolský učiteľ, verejný činiteľ, kultúrny pracovník – nenásilne vkomponúva do textov aj eticko-sociálne náhľady, metodické poznatky a pedagogické odporúčania. Z tohto hľadiska možno obsah a predurčenie diela bezpečne považovať za vedecky a osobnostne reprezentatívne, s am-

bíciami hodnotne oslovovať nielen členov jazykovednej komunity, vysokoškolských učiteľov a študentov, ale aj širšie kultúrne spoločenstvo.

J. Findra člení monografiu do troch okruhov, hierarchicky usporiadaných a prepojených na líniu všeobecné (spoločenské, teoretické) – špecifické (individuálne, praktické). V blokoch, kapitolách a, samozrejme, v ich návratnostiach a spätosti vnímame popri tematických špecifikách prípustné interdisciplinárne dotyky a prieniky. Kompozičnú os utvárajú termíny *prírodný jazyk a jeho roviny – národný jazyk – jazykový systém – hĺbková a povrchová rovina – modelové štruktúry textu – štýl, štylistika a štyléma – komunikácia* a v neposlednom rade *kultúra vyjadrovania*. Rozvinutie motívických dominant prináša v podobe čítavých, nadčasových textov najmä vysokú vedeckú hodnotu, racionálne konštatácie a závery, ale aj vyargumentované poukazovanie na „neuralgické miesta“ v (nielen slovenskej) jazykovede, jazykovej situácii a komunikačných sférach.

Prvú, teoreticko-metodologicky tvarovanú časť „Jazykové a mimojazykové kontexty“ uvádzajú esejisticky ladené pristavenia. Dve vstupné štúdie – *(Est)etika komunikácie a Jazyk ako individuálny a sociálny fenomén* – predstavujú nielen koncepčný a kompozičný program celej publikácie. Nadhľadovo, civilne, nementorujúco približujú i autorove životné konštanty a zaraďujú dielo do širších spoločenských súvislostí vrátane vzdelávacej oblasti. Ďalšie štúdie z prvého okruhu sú venované jazykovej kultúre a kultúre vyjadrovania, (ú)nosnosti vyjadrovania v súlade, nezriedka kontraste s jeho sociopragmatickým smerovaním (*Jazyková kultúra, kultúra vyjadrovania, prepínanie kódu; Jazyková kultúra a kultúra aktuálneho textu; Norma, úzus, jazyková prax*). J. Findra zameriava pozornosť i na príležitostné jazykové prejavy

a texty z náboženskej komunikačnej sféry (*Kázeň v priestore náboženskej komunikačnej sféry*), na umelecký prednes a javiskovú reč (*Umelecký prednes ako komunikácia; Javisková reč a verš klasickej drámy*). Stranou neponecháva ani komunikovanie prostredníctvom internetu (*Štylistika internetových textov*) a koncepčný príspevok k výskumu hovorenej komunikácie (*Program výskumu rečovej praxe v ústnej verbálnej komunikácii*).

V druhom bloku "Analytické sondy do textu" sa spracúva problematika jazykových rovín. J. Findra všeobecne poukazuje na dynamické trendy v jazyku vrátane slovenčiny, ktoré možno lokalizovať na všetkých rovinách jazykového systému. Pravdaže, inventár súčastí textov, vzťahov a súvislostí medzi nimi sa ako „paradigmatická zásobárňa“ funkčne zhodnocuje v úlohe štýlém. Vstupné úvahy sa viažu k fonickej rovine (*Frekvencia foném v ústnych prejavoch; Kvantita: spisovný jazyk verzus nárečia*). Trvalý prínos do poznatkového teozauru nielen slovenskej štylistiky predstavujú príspevky o štylistickom využití slovnej zásoby (*Lexika v texte a sociálnom kontexte; K štylistickej klasifikácii slovnej zásoby; Dynamika štylistiky lexém; Invariantnosť slohového významu; Synonymia v jazyku; Profesionalizmy ako vrstva slovnej zásoby* a i.), o štylistických možnostiach asymetrického dualizmu v slovnej zásobe (*O funkčných možnostiach polysémie a homonymie*) a o rozvinutí synonymie do priestoru mimo svojho „domovského prostredia“, teda najmä gramatiky (*O štylistike syntagmy; Z funkčných možností syntaktickej synonymie*). Menej známa štúdia *K štylistickej klasifikácii nárečovej lexiky* potvrdzuje Findrovu myšlienku o rozvinutí štylistickej

pozornosti aj na iné roviny jazykového systému než na spisovnú formu (útvár, varietu) národného jazyka. Aj táto skutočnosť má vážny metodologický dosah: autor úspešne rehabilituje „nespisovné“ prvky, prostriedky a postupy, poukazujúc na ich diferencované využitie v komunikovaní. Jazyk sa takto životaschopne uplatňuje nie ako korzet, ale stáva sa účinným a prirodzeným prostriedkom individuálnej slobody. Mohli by sme povedať obrazne: nepotrebuje spútať do paragrafových formulácií, nechce podliehať úzkostlivej, dojemnej starostlivosti, ale žiada si všestranne kompetentného, zodpovedného používateľa.

Tretia časť "Štýléma a textové modely" predstavuje kvintesenciu Findrových náhľadov, tvoriacich vedecký a autorský program jeho nedávno vyjdenej monografickej publikácie *Štylistika slovenčiny* (2004)². Popri usúvzťažnení kľúčovej terminológie do systémovej podoby (*Predmet štylistiky; Štýl ako základný pojem štylistiky; K problematike klasifikácie štýlov; Štýléma a text; Vymedzenie štýlovej vrstvy* a i.) jadro tretieho tematického bloku tvoria modelové štruktúry v hĺbkovej a na povrchovej rovine s ich funkčným prienikom v žánri (*Individuálne a sociálne determinanty komunikátu; Konštitutívne determinanty textu; Modelové štruktúry a tvorba aktuálnych textov; Štýl ako modelová štruktúra; Slohový útvar v priestore textových modelov; Žáner ako modelová štruktúra textu* a i.). Textové modely ako „sociálne („ideálne“) textové štruktúry sú vyabstrahované aj na pozadí individuálnych textov“ (s. 239). Bokom Findrovej pozornosti neostáva ani štylistický potenciál nadvetných členiacich jednotiek textu (*Odsek a žáner; Odsek*

2) Recenzia bola uverejnená v ročenke STIL – pozri PATRÁŠ, Vladimír – URBANCOVÁ, Lujza. 2005. Findra, Ján: Štylistika slovenčiny/Stylistics of the Slovak Language. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 2004. 232 s. ISBN 80-8063-142-5. In: *Stil, medjunarodni časopis za lingvistiku* (Beograd : Udruženje književnika Srbije), 4, 2005, s. 405-409.

a odstupňovanie textu). Úvahy z posledného bloku prostredníctvom ich podstaty – vzťahu medzi *type* a *token* – tvoria pevnú súčasť (česko)slovenských a európskych bádateľských axiém. Ako celok poukazujú na účinnú spoluprácu medzi štylistikou a teoreticko-komunikačnými prístupmi k vedeckým výskumom a aplikáciám poznatkov v rozmedzí svojej odbornej oblasti.

Súčasťou knihy sa stáva bohatý prehľad bibliografických odkazov s viac ako 300 jednotkami a výpovedne hodnotný menný register. Obe rámcové zložky presvedčivo dokazujú systematickú nadväznosť Findrových náhľadov na nielen domáce vedecké prostredie, ale aj na medzinárodný bádateľský kontext.

Vedecká monografia *Jazyk v kontextoch a v textoch* nesľubuje, nenaznačuje, nemodifikuje už povedané. Predostiera premyslene vybraný, zreteľne štruktúrovaný a čitateľsky pôsobivý súbor moderných poznatkov s domicilom v lingvistickej štylistike, ktorý však neodmieta ani interdisciplinárne podnety. Prajme jej, aby inšpiratívne vstúpila do vedeckého prostredia a (nielen vysokoškolskej) didaktickej sféry, aby oslovila každého vnímavého príjemcu s vypestovaným vzťahom k (jazyko)vede, prirodzenému jazyku a dorozumievaniu, a napokon, aby jej autor i naďalej podliehal tvorivému nepokoju a predkladal verejnosti ďalšie hodnotné príspevky zo svojej dielne.

Vladimír Patráš (*Banska Bistrica*)

471

Александр Киклевич: Притяжение языка. Том 3: Грамматические категории. Синтаксис. – Olsztyn, 2009, стр. 460. – ISBN 978-83-61605-08-9

Аутор широких лингвистичких интересовања, са бројним радовима из различитих лингвистичких области, објавио је трећи том књиге *Притяжение языка*, чији би се наслов могао превести као *Језичка правилица*. У овом тому бави се граматичким категоријама и синтаксом. (Први том, објављен 2007, био је посвећен семантици, лингвистици текста и лингвистици комуникације, а други, објављен годину дана касније, функционалној лингвистици.)

Први блок тема започиње радом *Категория определенности: значения и формы* (9–61). Категорију одређености аутор разматра испитујући заменице, прототипично средство за изражавање

детерминативне функције именске групе. Насупрот традиционалном мишљењу, ту категорију он посматра као континуалну, без строге границе међу класама одређених и неодређених заменица. Следи студија *Притяжательные местоимения как грамматический класс* (63–124), у којем А. Киклевич истиче да су присвојне заменице малобројна али често коришћена лексичко-семантичка група речи (тај закључак поткрепљује податком из фреквенцијског речника пољског језика, по ком три лексеме из групе присвојних заменица улазе у првих 100 најфреквентнијих речи). Затим говори о проблему одређивања обима и садржаја класе присвојних заменица. Сматра да је

велики број различитих класификација у систему заменица последица примене различитих критеријума – морфолошких, синтаксичких и лексичко-семантичких. Истиче многозначност присвојних заменица, које се употребљавају уместо заменица других врста (личних, повратних, одричних, односних), као и постојање широког спектра њихових пренесених значења. У тексту под називом *Категорији одушевленности/неодушевленности и абстрактности/конкретности в функционалном аспекте* (125–132) описују се лексичко-граматичке категорије *ајсџиракџино/конкретно* и *живо/неживо* у савременом пољском језику. Када се узму у обзир наведена обележја, могу се издвојити три класе речи: 1. оне са обележјима *живо, конкретно*; 2. *неживо, конкретно*; 3. *неживо, ајсџиракџино*. Грамемима *живо* и *ајсџиракџино* међусобно се искључују, због чега 4. класа (*живо, ајсџиракџино*) није могућа. Будући да се категорија *живо/неживо* везује за конкретна значења, а категорија *ајсџиракџино/конкретно* за значење *неживо*, очигледно је да та веза има хијерархијски карактер. У раду се одређује структура те хијерархије. У студији *К типологији количественних изражених* (133–158) истражује се количина као универзална језичка категорија. Традиционална граматика посматра категорије у оквиру општих формалних обележја, због чега су, на пример, број *девет*, збирна именица *деца*, заменица *сваки*, придев *многи* итд. посматрани одвојено. Функционални приступ у лингвистици крајем XX века омогућио је да се заједно посматрају језичке јединице у чијем се садржају налазе иста семантичка, тачније количинска обележја. Захваљујући примени семантичких опозиција, као што су, на пример, *одређени–неодређени*, *дискретан–континуалан*, научници су те

јединице класификовали у системе количинских израза који се разликују по обухватности и тачности. Неопходно је даље радити на њиховој типологији, и то тако да се све релевантне семантичке карактеристике повежу са функционисањем речи у реченици и реченица у тексту. Тема рада *Два типа квантификације* (159–167) јесте покушај да се утврде правила која утичу на могућност, односно немогућност да генеричка именска фраза добије маркер универзалне квантификације. У логичкој семантици уобичајено је разликовање генеричких (*деца*) и универзалних (*сва деца*) именских група (или фраза). Реченице *Деца су радознала* и *Сва деца воле слајкише* могуће је трансформисати у *Сва деца су радознала* и *Деца воле слајкише*, али та могућност не постоји увек у сличним случајевима, што говори да разлика између генеричких и универзалних именских фраза није потпуно јасна. Рад *Природа квантификације как семантической категорији естественного језика* (169–248) започиње прегледом везе између логике и лингвистике; закључује се да је блиска веза између њих једна од карактеристичних црта савремене лингвистике. Аутор наводи да логичка анализа језика заузима значајно место у савременим лингвистичким истраживањима и да чини основу многих лингвистичких теорија – теорије референције, семантичке синтаксе, херменеутичке, модалне и прагматичке семантике. Квантификацију сматра самосталном семантичком категоријом природног језика. За разлику од морфолошких (граматичких) категорија, лексичко-семантичке категорије одликују се јединством у сфери плана садржаја. Језичке јединице које улазе у те категорије по правилу имају различита граматичка обележја и припадају различитим врстама речи. У тексту *Квантификација в системе семан-*

тических категориј естественог језика (249–274) износи се мишљење да је један од главних недостатака савремене логичке семантике то што се квантификација често сврстава заједно са другим семантичким категоријама језика, а пре свега са одређеношћу и референцијалношћу. Један од задатака савремене лингвистике јесте прелазак са описивања односа међу одвојеним знацима унутар језичких парадигми на описивање односа међу парадигмама, то јест, на описивање односа међу односима. Затим се истражује место квантификације у структури семантичких макропарадигми количине, степена и истинитости. У раду *Опыт классификации функциональных глаголов* (275–287) аутор критикује употребу термина *функционални глагол*, проистеклог из западне лингвистичке традиције, и уводи дистинкцију *глаголки предикатки* и *глаголки оператори*. Операторе дели на конотативне, илокутивне, модалне, метајезичке, комуникативне, епистемолошке, а уз њих издваја још и мање групе тзв. финитних, фазних и темпоралних оператора.

Радом *Диатакис, или асоцијативна веза в структуре простог предложенија* (291–318) започиње део књиге посвећен синтакси. У синтакси је уобичајено разликовање зависног и напоредног односа (хипотаксе и паратаксе); граница међу њима није сасвим строга. Један од принципа организације реченице своди се на то да се синтаксичке везе међу речима у одређеној мери успостављају независно од формално-граматичких веза међу њима. Асоцијативна веза или дијатакса одражава семантичку равнотину реченице. Она доводи до десиметризације прости реченице, то јест до неподударности њене површинско-синтаксичке и дубинско-семантичке структуре. У тексту *Емпатическа иерархија и структура предложенија*

(319–345) говори се о субјекту и предикату са аспекта функционалне лингвистике, а затим о појму емпатије, који је увео јапански лингвиста С. Куно. Он га посматра као идентификацију говорника с једним од учесника ситуације описане у исказу. Смисао тог појма у стварању реченице Куно пореди са улогом филмског режисера који бира место за камеру током снимања сцене, наглашавајући поједине учеснике дате ситуације. Слично режисеру, говорник може заузети више различитих позиција стварајући исказ (неутралну позицију, затим може поставити себе ближе неком од учесника или се идентификовати с једним од учесника ситуације). У раду *Двойное отрицание в структуре славјанског предложенија* (347–389) испитује се двострука негација. Она у граматички нема исту вредност као у логици, у којој је негирање негације заправо афирмација. Аутор напомиње да се идеја двоструке негације заснива на погрешном изједначавању значења речци *не* и *ни*. Одрична речца *не* уз предикат у структури словенске реченице указује на асертивно одрицање (то јест оно које се реализује на асертивном плану исказа) хипотезе о макар и делимичном учешћу посматраних елемената у ситуацији означеној предикатом, а употреба тзв. *ни*-речи (најчешће одричних заменица) указује на одрицање хипотезе о потпуном присуству посматраних елемената у ситуацији означеној предикатом, које се реализује на равни пресупозиције. У тексту под називом *Сочинителна веза в динамическом аспекте. К проблеме так называемых слитных предложений* (391–413) аутор примећује да је напоредна конструкција више пута била предмет лингвистичких истраживања, чак и у оквиру формалне лингвистике, али да до данас нема задовољавајућег теоријског

модела дате конструкције, вероватно због тога што су синтаксички модели оријентисани ка идеји зависности синтаксичких елемената. Одсуство зависности међу члановима напоредне конструкције ставља, у извесној мери, дати однос изван оквира језичког система, па самим тим и изван синтаксичког описа. Идеја несинтагматичности напоредне везе лежи у основи теорије која је широко распрострањена у славистици, тзв. теорије сливених реченица. Сливањем, које се понекад назива и реченичном кондензацијом или елипсом, сматра се стварање сложеније комуникативне јединице као резултат елиминације елемената који се понављају. На пример, реченица *Иван учи и ради*, са координираним предикатима, може се посматрати као резултат сливања две реченице – *Иван учи* и *Иван ради*. Захваљујући таквој интерпретацији, напоредна конструкција практично излази изван оквира просте реченице и приближава се сложеној реченици. Предмет рада *К проблеме однородных и неоднородных определений* (415–429) јесу синтаксичке конструкције које се сматрају својеврсном аномалијом у области напоредних конструкција – атрибути спојени саставном везом (тзв. *однородные* определения) и аналогни спојеви без саставне везе (*неоднородные*). За разграничавање те две врсте одредаба нису довољни само граматички критеријуми (то јест утврђивање идентичности синтаксичке функције речи и њихова зависност од исте речи), већ је неопходно користити и лексичко-граматичке и логичке критеријуме. Следи рад *Об одном конструктивном аспекте сочинительной связи* (431–439); у оквиру напоредног односа издваја се мноштво конструкција за које је карактеристична потпуна међусобна независност саставних делова, што се огледа у чињеници да

сваки члан може самостално функционисати у реченици. Такав тип напоредног односа назива се јаким. Напоредне конструкције, међутим, могу бити и такве да међу њиховим елементима постоји тесна семантичка веза, права детерминација. Конструкције датог типа, напоредне по облику, али зависне по садржају, јесу примери слабе напоредности. Истраживање прелазних случајева између зависности и напоредности спроводи се, по правилу, у области плана садржаја синтаксичких конструкција, будући да је план израза зависног и напоредног односа у простој реченици много мање проучен. Ауторов циљ јесте да попуни недостатак у истраживањима површинске структуре напоредног и зависног односа са становишта њиховог повезивања. У раду *Редупликация в конструкциях сочинительной связи* (441–453) А. Кикљевич разматра напоредне саставне конструкције у простој реченици у којима се понавља нека лексема, на пример *ишше* и *ишше*, *ионово* и *ионово*, *не* и *не* и сл. Испитује и саставне конструкције у којима се саставном везом повезују два или више синонима и цитира Д. Лихачева, који за такве случајеве тврди да су донекле идиоматични, јер се значење конструкције не може свести на појединачна значења њених чланова. Идиоматичност саставних конструкција с поновљеним речима јесте у томе што се основном значењу конструкције, које се поклапа са значењем сваког од поновљених елемената, додаје допунски квалификатор – семантичко обележје интензитета, дуготрајности итд. Понављање саставних компонената у простој реченици може се искористити за реализовање низа семантичких обележја (значење умножавања, трајања радње, аутентичности, категоричности, различитости, интензитета и сл.).

Александра Марковић (Београд)

Александар Милановић, *Језик српских ђесника*. Београд: Завод за уџбенике, 2010, стр. 235 – ISBN 978-86-17-16601-2

1. У књизи *Језик српских ђесника* Александар Милановић се усредсређује на више језичких средстава, слојева и варијација савремене српске поезије из којих се исткивају стилске вредности поетолошке структуре. У својим есејима аутор је трагао за језичким изразима емоционалних или естетских чињеница и њиховом ефицијентношћу, и дејством на естетски утисак. Трагајући за тиме, он је прегледао збирке и поједине песме четрнаесторо песничких стваралаца српских, те истовремено откривао у појединих песника и опште садржаје, углавном оне митске провенијенције. Лингвистичким и стилистичким истраживачким поступком, откривајући фолклорна и митска преслојавања, као и модерну естетску доградњу песме, аутор у језику анализираних песама разоткрива оне језичке чињенице које имају битног удела у активирању поменутих латентних архетипских слика. Наиме, у речима, изразима и конструкцијама он налази изворе песничких креација, а онда упућује на песникову имагинацију која их покреће и обликује. Његово методолошко кретање од површине поетског текста ка његовој унутрашњости – јесте заправо кретање од вербалних ка менталним структурама. У резултату таквог приступа предочава нам се чињеница да субјективност и емоционалност нису конститутивна својства поезије; поезија је заправо уметност обликовања језички посредованог језичког искуства. Поезија је језичка уметност у најстварнијем смислу ове дефиниције.

2. Књига је састављена од следећих есеја:
1. *Укршћање стилова у ђоезији Мио-*

драја Павловића (7–28); 2. *Семантички и структурни ђлан антикитетичких фигура у Раичковићевој ђоезији* (29–44); 3. *Лексичка структура 'Четири канона' Ивана В. Лалића* (46–62); 4. *Поејска ђојраја за ђореклом и значењем речи (О Песми 'Сињајевина' Љубомира Симовића)* (63–76); 5. *Функционалности Христићевој ђоејској језика* (77–96); 6. *Глајолски ђрилози у ђоезији Борислава Радовића* (97–114); 7. *Фолклорно и архаично у језичкој структури ђесама Милосава Тешића* (115–134); 8. *Елементи разјоворној стиља у ђоезији Бранислава Пејровића* (135–148); 9. *Боравишћа јаких речи (Мийски ђросјор у ђоезији Алека Вукадиновића* (149–160); 10. *Бећковићева дијалектска ђоезија и стилистичка норма* (161–172); 11. *Лексичка норма 'Негреманој ока' Рајка Пејрова Ноја* (173–186); 12. *Данојлићеве ђерсонификације* (187–204); 13. *Коејзитијенција језичких норми у 'Полоју' Злајте Коцић* (205–214); 14. *Врањски ђовор и књижевни језик у ђесничком изразу Мирослава Цере Михаиловића* (215–225).

2.1. У есеју о укршћању стилова у поезији Миодрага Павловића Александар Милановић полази од чињенице да је у српској књижевној критици овај песник одавно препознат као песник са изразитим језичким стилским варијацијама у свом изразу (7). „Језик и стил Павловићеве поезије – истиче М. (26) – у свим фазама кроз које је песник прошао прилагођени су основном тону певања, који неретко иде од химничног и молитвеног па све до пародијског, ироничног, сатиричног, гротескног или црнохуморног“. Укршћање различитих стилова и њихово спајање у хармоничну целину –

475

закључује Милановић – постају стилска доминанта „не само када се упореде различите збирке песама већ и песме унутар исте збирке, па чак, и... када се упореде делови појединих песама. Чување поетске и језичке хармоније у таквим случајевима одлика је великих песника“ (27-28).

2.2. О Раичковићевој поезији Александар Милановић проговара из перспективе проучавања антитетичких фигура. „Уколико бисмо антитезу у њеном ширем (реторичком и књижевнотеоријском) одређењу покушали везати за поједине савремене српске песнике, избор би нужно водио до Стевана Раичковића и Матије Бећковића“ (29–30). Антитетичке фигуре у Раичковићевој поезији, по уверењу А. Милановића (30–31), најчешће почивају на универзалним семантичким бинарним опозицијама, митолошки мотивисаним. „Да би својом ‘истинитом поезијом’ допро и до савремених читалаца, Раичковић се на плану фигуративности израза, у трагању за интензивношћу, најчешће ослања на фигуре супротности, хармоничног противуречја: оксимороне, антитезе и парадоксе, који се својом стилематичношћу складно уклапају у обиље контраста“ (43).

2.3. Иван В. Лалић, по мишљењу Милановићевом, колико је у поезији модеран, толико је и у језичкој и стилској обликоватељској снази поетске слике везан за наслеђе, уносећи у њега свежину модернитета. „Лалић је, наиме, у врло традиционалну и конзервативну форму канона увео сасвим жив и чак модеран језички израз, ослањајући се првенствено на врло профилисану актуелну књижевну лексику, остављајући сасвим на маргини, попут представника ‘београдског стила’, првенствено граматичке и лексичке архаизме и дијалектизме“ (45–46). Тиме је на специфичан начин успео повезати језичку савременост са прошлошћу. „Лалић –

према даљим Милановићевим истраживачким налазима – није лексички битније онеобичио своја ‘Четири канона’ у односу на норму [савременог] књижевног језика. Нема, наиме, у њима ни лексике која би у неком другом, непесничком контексту битније одударала од језичког осећања образованијих савременика“ (51). Али заправо је слагање уочљиво са лексиком ‘образованијих савременика’, јер код Лалића заиста претеже језичка грађа интелектуалног језичког слоја над свим осталим елементима речничког фонда.

Ту пре свега долази апстрактна лексика, чијим би се језгром могле сматрати именице са наставком *-осић*. „Апстрактна лексика“ – по мишљењу А. Милановића, у поезији И. Лалића (57) изразито је присутна, – „будући да је захватима отварања канона немогуће одговорити без пуног удела овог лексичког слоја“. „Нарочито је висока фреквенција именица са наставком *-осић*, од којих су многе црквенословенског порекла“ (59). Сем тога, и многе друге семантичке групе апстрактних и њима сродних именица налазе место у Лалићевом изразу. „Колико бисмо желели да укажемо на одређено изразито, досад неуочено, лексичко богатство у *Четири канона*, избор би пао на именице са значењем особе (*Nomina attributi, Nomina agentis*), које су изразито фреквентне и изведене различитим суфиксима... Међу њима посебну пажњу заслужују изведенице са суфиксом *-ишељ*, јер је међу њима једна од две архаичне лексеме на нивоу творбе речи. У питању је архаизам *ујравнишељ* (данас потиснут творбеним дублетом *ујравник*)“ (61).

2.4. „Сасвим изузетну песму у поетском корпусу Љубомира Симовића представља песма ‘Сињајевина’. У њој, чини нам се, као нити у једној другој песми кроз Симовића песника проговара и

Симовић филолог. Песма није специфична само у Симовићевом, већ и у корпусу српске поезије уопште будући да представља поетску потрагу за пореклом и првобитним значењем једног онима (властитог имена), у овом случају оронима (назива планине) *Сињајевина* (63). Симовић филолог, дакле, трагајући за изворним творбеним семантичким језгром овог назива висинских предела Црне Горе, долази до придева *сињи*, за који је по мишљењу М. Ивић карактеристично да „појаве детерминише као злослутне, или злокобне, или злосрећне“ (Ивић 1995: 70. У: Милановић: стр. 75). „Придев *сињи* тако у сваком случају у песми губи првобитно словенско злокобно значење које је изазивало страхопоштовање и вероватно мотивисало настанак оронима *Сињајевина*, значење које је, додајемо, условило и маргинализацију поменуте речи у српском језику. У Симовићевом тумачењу овај придев у склопу оронима добија тематику и конотације које се у српском језику углавном везују за придев *йлав*: светлости, плаветнила, ведрине...“ (75) Песма ‘Сињајевина’, закључак је ауторов – „постаје симбол ведрине и овоземаљског и небеског живота“ (75).

2.5. Разматрајући Христићев поетски језик као функционалну структуру, А. Милановић издваја тачност и јасноћу као битне његове особине, истичући да је израз „на лексичком и синтаксичком нивоу прилагођен својој поетској намени, односно поетски је оперативан“ (77). Аутор такође уочава, као прецизирање, да – „Христић није инсистирао на изразитом онеобичавању свога поетског језика ни на лексичком ни на граматичком нивоу“ (82). Напротив, по Милановићевом запажању, песник је одабирао углавном стандардну лексику најубичајенијих облика, „али је песникова језичка иновативност оства-

рена махом на вишем, синтаксичко-семантичком нивоу... Христић је свакодневне речи доводио у веома необичне синтагматске везе, чиме је ‘обична’ лексика почела добијати сасвим нова и изненађујућа семантичка пуњења“ (84). Интересантно је и запажање да разговорне синтаксе у већини Христићевих пресама заправо и нема, те је песниково кретање од колоквијалног до узвишеног израза песнички језик Христићев учинило таквим да се „увек саображавао темама и мотивима певања“ (95).

2.6. Студија о глаголским прилозима у поезији Борислава Радовића ближе је постављена граматичким него стилистичким истраживањима. „Радовићев стил је кроз употребу глаголских прилога маркиран у односу на разговорни, али не и у односу на специјалне функционалне стилове..., у којима се они појављују и доприносе интелектуализованости и строгости текста“ (99). „Осим на вишезначности – по Милановићеву мишљењу, – стилематичност глаголских прилога базира се и на њиховој ниској фреквенцији у савременом српском језику. Већ самим тим су у стилистичкој предности у односу на уобичајене једнозначне и неекономичне паратаксичке или, чешће, хипотаксичке супституисане конструкције. Ова констатација, међутим, не важи у подједнакој мери за оба глаголска прилога. Глаголски прилози садашњи, чешћи и у макроконтексту и у микроконтексту, тј. и у савременом српском језику и у Радовићевој поезији, свакако су мање стилематични у односу на глаголске прилоге прошле“ (101).

2.7. Александар Милановић у поезији Милосава Тешића налази бројне принципе онеобичавања језика. „Онеобичавање песничког језика елементима фолклорног и архаичног, у песмама одговарајуће тематике, књижевни критичари готово

без изузетка су исцрпли, стављајући акценат, међутим, искључиво на лексички ниво“ (115). Аутор је уверења да су елементи фолклорног и архаичног уткани у језичку структуру на свим језичким нивоима, дакле и на фонетском, морфолошком и синтаксичком. „Адаптација фолклорних формула и коришћења неких њихових елемената” јесте главни поетолошки фон који Милановић препознаје у Тешићевој поезији, објашњавајући га „крз седам фолклорних елемената: бинарне екстензије засноване на деминуцији, моцији и парној конструкцији, негацију као екстензију, екстензију типа етимолошке фигуре, ономотопеје и етимолошку магију...“ (117–118). „Активним, стваралачким односом према фолклорним језичким формама и архаичним слојевима језика – закључује Милановић прегледавши опсежну грађу, – Тешић је досегао ‘свете и светле’ песничке видике“ (133).

2.8. Елементе разговорног стила у поезији Бранислава Петровића Александар Милановић открива на свим нивоима организације поетског језика. „На фонетско-фонолошком нивоу језика Петровић постиже разговорни фон честим навођењем речи у њиховом распрострањеном али нестандартном облику“ (136). Од стандардног језика на морфолошком плану по Милановићевом увиду, одступања је мало. Он овде препознаје језичке јединице из разговорног језика, те и дијалекта. „На лексичком плану из разговорног вокабулара, у оном домену где се он не подудара са стандардним, презузето је релативно мало лексема“ (140). Тону разговорног стила, како примећује аутор, доприноси и читав низ стереотипних израза, клишеа и фразеологизама. „Остваривање стиха на основу колоквијалног говора... ипак понајвише зависи

од његовог синтаксичког устројства“, запажање је Милановићево (141). О поетском учинку колоквијалних јединица и конструкција у Петровићевом језику Милановић суди на следећи начин: „Доказ да је у песмама однос разговорног и књижевноуметничког стила прецизно одмерен свакако је велика Петровићева популарност код читалаца, али и наклоност коју заслужено ужива код књижевног критичара“ (147).

2.9. Разоткривајући митски простор у поезији Алека Вукадиновића, аутор нам указује на ‘боравишта јаких речи’. Та се боравишта у анализи идентификују као митска, а јаке речи као наизглед сасвим обичне речи: *небо, земља, шума, јора, вода, њуџи, кућа* итд. Милановић, наиме, спроводи семиотичку и етнолингвистичку анализу поменутих и њима сличних речи, пратећи и корелације међу њима. „Трагајући за архетипским, Алек Вукадиновић је посегао не само за језиком исконских форми изражавања, већ и за смештањем самога језика... у словенски митски простор“ (149). На тај начин аутор сложено структуру Вукадиновићевог песничког простора препознаје као митски простор Јужних Словена, истичући да је песник у ту структуру уградио „непоновљив ауторски печат креативности“ (160).

2.10. У расправи о поезији Матије Бећковића Милановић полази од тврдње да је он „први у српску књижевност увео дијалекатску поезију“ (167–168). „Тако су српски књижевници, међу којима је од песника био једини Матија Бећковић, практично својим књижевним делом, крајем шездесетих и почетком седамдесетих година прошлог века, наметнули измену поимања стилистичке норме и у српској средини, па посредно допринели и превредновању не само Момчила Настасијевића, већ и других због језика и

стила раније одбациваних књижевника“ (168).

2.11. У Ноговој збирци *Негремано око* Милановић открива поетска укрштања речи из различитих језичких идиома, фаза језичког живота и развоја, као и са различитог простора. „Ного очигледно није желео да читаоца ставља на превелика искушења одгонетања потиснутих значења архаичне лексике унете у збирку, те је углавном активирао оном прозирне семантике, одомаћене у вокабулару интелектуалаца и присутне не само у сваременој књижевној, него понегде и новинарској продукцији“ (179). Уз архаизме и неологизме Милановић препознаје још један слој у Ноговој поезији: дијалектизме, „којима се песник приближава природној, неусиљеној комуникацији свога родног краја, али и – што никако није мање важно – усменој књижевности, односно фолклорном тону“ (184). „Судећи према оригиналности и ефектности језичких поступака у лексичкој сфери, – оцена је Милановићева – Рајко Петров Ного је *Негреманим оком* обезбедио [...] глас који ће се чути у дубинама српске културе“ (186).

2.12. У Данојлићевом поетском дискурсу Александар Милановић као стилску доминанту издваја фигуру персонификације – „и по фреквенцији и по значају који јој песник придаје, будући да су и поједине читаве песме базиране на овом стилском поступку“ (187). Лексичко-семантички и синтаксички разбор текста аутор спроводи управо са намером да открије ову истину. Закључује да се у Данојлићевој поезији персонификација остварује у субјекатско-предикатској вези. „Данојлић је, међутим, активирао и друге могућности српског језика, те се персонификација остварује и у зависним

синтагмама у којима је управни члан супстантивна реч, док је зависни члан, тј. придевски атрибут, метафорична реч [...] Трећу синтаксичку конструкцију Данојлићевих персонификација чини синтагма у којој је метафорична реч сада главни члан синтагме, док супстантивна реч преузима функцију падежног атрибута“ (202–203).

2.13. Бавећи се питањем коегзистенције језичких норми у *Полоју* Злате Коцић, Александар Милановић показује како различити језички идиоми граде специфичан поетски исказ песникиње. „Увођењем матерњег сврљишког говора у песнички језик поетско-прозно-есејистичке збирке *Полој*, Злата Коцић је на специфичан начин наставила путем који је још седамдесетих година двадесетог века утро Матија Бећковић својим дијалекатским песмама“ (205). „Активирање дијалектизама и читавих дијалекатских исказа код Злате Коцић није само пука потреба за стварањем специфичног израза, већ и поетски поступак у трагању за *архетипијом*, апострофираним у наслову парадигматске песме“ (207). Други значајан језички слој који аутор препознаје у језику Злате Коцић јесу црквенословенизми: „Црквенословенска језичка грађа песникињи служи и за језичку игру“ (211).

2.14. Последњи есеј у књизи Александра Милановића посвећеној језику српске поезије бави се песничким изразом Мирослава Цере Михаиловића. У односу књижевног језика и врањског говора аутор налази Михаиловићев аутентичан поетолошки поступак. „Михаиловићеве збирке су, попут дијалекатских речника – Милановићево је оценоско опажање (222), – прави рудници дијалекатске лексике, само сада поетски упошљене“.

3. Широко је дијапазон језичко-стилских појава које Милановић запажа, и вредносних узлета српске поезије на њима заснованих. Код неких песника „Језик и стил“ – „прилагођени су основном тону певања“. Тиме је песничка реч добила „непоновљив ауторски печат креативности“. Други је „увек саображавао темама и мотивима певања“. Трећа појава је обраћање родном крају и његовој језичкој панорами: песник отуда између осталог преузима из градског простора жаргонизме, из сеоског – дијалектизме, „којима се песник приближава природној, неусиљеној комуникацији [...] односно фолклорном тону“. Све у свему, Милановић је истакао једно начело песничке креативности и књижевничког приступа тематици, на једној

страни, и језичко-стилској материји, на другој, а то је начело сажето у резултату анализе поступка једног песника, но може се уопштити да важи за његово истраживање у целини, а преко тога за анализу песничке речи уопште: „Чување поетске и језичке хармоније [...] одлика је великих песника“.

4. Милановићеву књигу са интересовањем ће читати колеге које се баве поетиком и поетским језиком као истраживачким предметом. Но она је препоручљива и онима који уче шта је то поетска уметност и поетски израз, као и онима који поетику на овај или онај начин преносе младим генерацијама у наставној пракси.

Јелена Јовановић (Београд)

Jan Chromý, Eva Lehečková (eds.), *Rozhovory s českými lingvisty II*. Akropolis, Praha, 2009, стр. 344 – ISBN 978-80-86903-95-8

Књига *Разговори са чешким лингвистима II* представља наставак пројекта интервјуа са истакнутим чешким лингвистима. Ради се о десет интервјуа, а сваком од њих питања постављају по две млађе колеге или студенти лингвистичких струка. Главни циљ пројекта је, како сами организатори и уредници наводе, да буде релевантан допринос историји модерне чешке лингвистике.

У уводу уредници укратко упознају читаоца са садржајем књиге, циљем и смислом пројекта, као и са специфичношћу приложених информација, добијених директним разговорима и наглашавају

да су то пре свега лични погледи на један период у чешкој лингвистици.

Следе поглавља са разговорима – интервјуисани лингвисти су др Јан Балхар (Jan Balhar), доц. др Зое Хауптова (Zoe Hauptová), проф. др Милан Јелинек (Milan Jelínek), проф. др Јан Корженски (Jan Kořenský), проф. др Јиржи Краус (Jiří Kraus), др Јарослав Кухарж (Jaroslav Kuchař), проф. др Здена Палкова (Zdena Palková), проф. др Петр Згал (Petr Sgall), проф. др Душан Шлосар (Dušan Šlosar) и др Лудмила Ухлиржова (Ludmila Uhlířová). Пре сваког разговора налази се њихова кратка биографија, затим следи

сам интервју, а на крају је приложена библиографија њихових изабраних научних радова. Питања су конципирана у две области: прву област чине она која се тичу научног пута дотичних лингвиста, као што су нпр. кључни моменти који су подстакли њихово интересовање за лингвистику, највећи утицаји и узор, почетак и развој њиховог главног лингвистичког интересовања, основни принципи њихових лингвистичких теорија и метода истраживања, тренутна интересовања и будући пројекти, а у другу област спадају друштвена питања уопште, на пример положај бохемистичке лингвистике као науке и улога лингвисте у претходном комунистичком режиму и данас, утицај и допринос чешке лингвистике ван земље, значај институција које се баве језиком и њихов утицај на свакодневни живот.

Проф. др Јан Балхар завршио је студије чешког и пољског језика на Филозофском факултету у Брну. Његов целоживотни рад повезан је са брњенским одељењем дијалектологије Института за чешки језик. Предавао је на Филозофском и Педагошком факултету у Брну. У оквиру дијалектологије бавио се темама као што су развој говора у шлеским градовима, историјска дијалектологија, ономастика, лексика, а пре свега дијалекатска синтакса, дуго занемаривана у оквиру дијалектологије. Ова област интересовања захтевала је и посебан приступ прикупљању материјала, те тако разрађује своју методологију рада. Ови методи знатно су се разликовали од дотадашњих избором тема за испитанике, начином снимања и анализе материјала, одржавањем и подстицањем разговора и задобијањем поверења испитаника које сматра пресудним за релевантност података. Био је коаутор и руководилац ауторског колектива *Чешкој језичкој аџласа*.

Доц. др Зое Хауптова дипломирала је бохемистику и полонистику на Филозофском факултету у Прагу. Њен професионални и научни пут почиње у Академији наука тадашње Чехословачке, прво у одељењу Старословенског речника Словенског института, који је данас и њеном заслугом обновљен, затим Институту за језике и књижевности, Кабинету за стране језике, Институту за чешки језик. Предавала је на Педагошком факултету у Усти над Лабем и на Филозофском факултету у Прагу. Њена стручна интересовања обухватају изучавање старословенског језика са лексиколошког становишта, затим словенско-мађарске језичке контакте и историју славистике. Била је уредница *Старословенској речника* и коауторка *Старословенске чиианке*.

Проф. др Милан Јелинек након свршених студија чешког и руског језика на Филозофском факултету у Брну запошљава се у брњенском одељењу Института за чешки језик, а затим прелази на Филозофски факултет у Брну. Седамдесетих година бива отпуштен са факултета из политичких разлога, па свој професионални пут наставља у Институту. Падом комунизма, 1989. године, враћа се на универзитет и постаје ректор. Предавао је такође на Филозофско-природословном факултету у Опави, а као лектор за чешки језик на Сорбони. Као студент похађао је и наставу српскохрватског језика, а контакте са Србијом одржава и данас – између осталог као члан уређивачког одбора часописа *Стил*. У центру његових научних интересовања налазе се стилистика и чешка језичка култура. Његов научни рад чини такође коауторство на неким од најзначајнијих дела чешке бохемистике, као што су *Грађење речи у чешком језику*, *Приручна грамаишка чешкој језика* и *Енциклопедијски речник чешкој језика*.

Проф. др Јан Корженски завршио је чешки и руски језик на Факултету друштвених наука у Оломоуцу. Почиње да ради у Институту за чешки језик, а касније на Катедри за бохемистику Филозофског факултета у Оломоуцу. Данас је један од најзначајнијих представника чешке методолошке рефлексije о лингвистици, граматике чешког језика уопште и појма граматика природног језика. Оријентисан је на општу лингвистику, методологију лингвистике, теорију знака и теорију текста, примењује општу теорију система и теорију детерминистичког хаоса у лингвистици, истражује епистемолошке димензије језика и говора у вези са филозофијом језика. Формулисао је принципе конструкције граматике из семантичке базе, реализовао обимно теоријско истраживање усмерено на основне појмове прашког лингвистичког структурализма. Коаутор је академијине *Грамашике чешког језика*.

Проф. др Јиржи Краус дипломирао је чешки и руски језик на Високој школи руског језика у Прагу. По завршетку студија долази на Институт за чешки језик, прво у одељење квантитативне лингвистике, у оквиру којег ради на квантитативној карактеристици чешког језика, потом у одељење језичке културе. Касније прелази на Факултет социјалних наука у Прагу. Главне области његовог стручног интересовања су реторика, стилистика, језичка култура и комуникативна лингвистика, затим фонологија чешког језика и математичка лингвистика. Радио је као коаутор на академијиним *Правойису чешког језика* и *Речнику сјраних речи*.

Др Јарослав Кухарж након свршених студија чешког и руског језика на Филозофском факултету у Прагу почиње да ради у Институту за чешки језик, где је водио одељење језичке културе, стили-

стике и терминологије. Од краја осамдесетих година прошлог века, када на сопствени захтев одлази у пензију, није се активно бавио лингвистиком, већ природним наукама. Умро је 2009. године. Главне теме његовог научног интересовања биле су језичка култура, терминологија и грађење речи. Учествовао је у изради књиге *Грађење речи у чешком језику*. Објавио је бројне радове и књиге популарног карактера, у којима су сабрани текстови које је током година одабирао за радио-емисије.

Проф. др Здена Палкова завршила је чешки и немачки језик на Филозофском факултету Карловог универзитета у Прагу, где остаје као асистенткиња у Институту за фонетику на катедри чешког језика и ту ради до данас. Једно време вршила је функцију продеканке за наставу и учествовала у концепцијској реорганизацији система наставе. У свом научном раду посвећује се пре свега опису фонетских особина чешког језика, а у ширем теоријском контексту и на материјалу експерименталног истраживања. Примарно интересовање усмерава на питања прозодичке грађе језика – интонације, говорног ритма, односом између писаног текста и његове звучне реализације, а у вези са овим је занимање за аутоматску анализу и синтезу у чешком језику и стварање фонетске базе. Друга област научног интересовања је проблематика језичке културе говорног израза, у оквиру које води семинаре за запослене на радију и у прашким позориштима. Као коауторка радила је на *Енциклопедијском речнику чешког језика*.

Проф. др Петр Згал дипломирао је на Филозофском факултету Карловог универзитета општу лингвистику и упоредну грамматику индоевропских језика. Након свршетка студија почиње да ради као асистент на истом факултету, затим

у одељењу математичке лингвистике, а касније и као директор Института за теоријску и компутациону лингвистику. Математичка и општа лингвистика и језичка култура главна су поља његовог научног интересовања. Творац је теоријског модела језичког описа под називом *функционални генеративни опис*, настао као критика првих радова Ноама Чомског. У овој теорији граматика се схвата комплексније, опис који обухвата више језичких нивоа одговара традицији прашке школе. Своју теорију представио је између осталог у књизи *Генеративни опис језика и чешка деклинација*, а као коаутор и у делу на енглеском језику *Функционални опис синтакси у генеративном опису језика*. Такође је поборник приближавања књижевног језика разговорном, сматрајући да то не би довело, како неки тврде, до стилског осиромашења чешког језика.

Проф. др Душан Шлосар завршио је чешки и руски језик на Филозофском факултету у Брну. На почетку своје научне каријере ради у брњенском одељењу дијалектологије Института за чешки језик, затим предаје на Катедри за чешки језик на Филозофском факултету у Брну. Његов научни рад започео је на пољу дијалектологије, касније се окреће историјској граматици чешког језика, историји чешког језика и историји грађења речи. Бавио се и синхроничким описом чешке морфологије, развојем музичке терминологије. Као коаутор или члан уређивачког тима учествовао је у многим значајним бохемистичким пројектима, као што су *Историјска граматика чешког језика*, *Приручна граматика чешког језика* и *Енциклопедијски речник чешког језика*. Аутор је књига и за ширу јавност, у циљу популаризације бохемистичких истраживања.

Др Лудмила Ухлиржова по завршетку чешког и бугарског језика на Филозофском факултету у Прагу ради у Институту за чешки језик, прво у одељењу математичке лингвистике, затим славистике, па језичке културе. Бави се чешком и словенском синтаксом, пре свега редом речи, као и питањима језичког саветовања. У оквиру одељења за математичку лингвистику радила је на квантитативном опису чешког језика. Њен научни рад обухвата између осталог коауторство на академијиној *Граматици чешког језика* и *Енциклопедијском речнику чешког језика*.

Интервјуи делују отворено и неусиљено, а питања остављају доста простора овим великим именима чешке лингвистичке бохемистике да говоре и да пруже непроцењиве информације о себи и времену у којем су се као научници формирали и развијали, као и о овом у којем данас живе и раде. И не само о себи, јер током разговора често искрсавају друга велика имена чешке лингвистике, њихови учитељи и узорци, често и узрочници њихове лингвистичке оријентације, као нпр. А. Келнер, В. Скаличка, К. Хоралек, Б. Хавранек, Р. Јакобсон, В. Махек, М. Комарек, Б. Хала, В. Шмилауер, Ј. Мукаржовски и многи други.

Сазнајемо на пример да је њихово интересовање за језике у неким случајевима било условљено пореклом и средином у којој су расли, као код Ј. Балхара и Д. Шлосара (изразито дијалекатско подручје), као и М. Јелинека (чешко-немачки билингвизам у породици), или пак преко књижевности у случају Ј. Корженског и З. Палкове, а некад и из практичнијих разлога, као што су тренутне потребе друштва и лична социјална ситуација у случају Ј. Кухаржа и Ј. Крауса.

Успомене које се тичу студирања у комунистичком режиму већином откривају

невеселе тренутке пада и назадовања наставе под притиском нових „напредних“ теорија и наука – више је било нестручних него стручних предмета, многи врхунски професори отпуштени су као неподобни, а нека највећа имена чешке бохемистике (Ф. Травњичек) више времена проводе предајући марксистичко-лењинистичке него лингвистичке предмете.

Њихов професионални пут такође је нераскидиво везан за друштвене околности у земљи. У једном се сви интервјуисани слажу – претходни режим представљао је тежак испит људског карактера и на дуже време је ограничио велике могућности и потенцијале чешке послератне лингвистике (поменимо овде само чувени Прашки лингвистички круг и његов структурализам). Неки лингвисти добијају отказ на факултету или институту, нпр. З. Хауптова, П. Згал и М. Јелинек, који добија забрану и да издаје радове, па чак и да буде цитиран, а неки управо у разним одељењима Института за чешки језик проналазе уточиште, окружени својим истомишљеницима, нпр. Ј. Балхар, Ј. Корженски, Д. Шлосар.

И поред тога чешка лингвистика проналази снаге да напредује и у том периоду настају важна достигнућа од којих су нека имала утицај и на светску лингвистику. По речима М. Јелинека чешка лингвистика је и у најтежим условима успела да оствари везу са оним лингвистичким областима које су доносиле новине, а и она сама је у свет послала нове теорије нпр. о синтакси и реду речи у европским језицима.

Интервјуисани лингвисти такође пружају информације о тадашњем и данашњем стању одређених лингвистичких дисциплина којима се баве дуги низ година. Ј. Балхар сматра да је место дија-

лектологије у чешкој лингвистици чврсто, јер сазнања из ове области користе свим бохемистима, пошто се из развоја дијалеката могу наслутити и тенденције развоја књижевног језика. З. Хауптова није задовољна положајем палеославиистике, ћирилометодијске традиције и међусловенских веза у Чешкој, јер многе политичаре и јавне личности оне подсећају на период иза гвоздене завесе, док је у Моравској ситуација боља, с обзиром на традицију Велике Моравске. З. Палкова оцењује да је фонетика такође у чешком научном контексту прилично изолована, али да она у међународном контексту не заостаје ни са становишта тематике нити начина обраде података. Л. Ухлиржова мисли да је претходни режим доста наудио тадашњим модерним лингвистичким правцима, као што је била математичка лингвистика, и да је она у Чешкој данас у незавидном положају, јер не постоји више институционализовано. Сви интервјуисани аргументовано износе тврдњу да је свака од лингвистичких дисциплина саставни и незанемарљиви део једног језика и да је задатак лингвиста да је одрже, без обзира на то, да ли је тренутно у друштву модерна и популарна.

Интервју као облик комуникативне ситуације у случају ове књиге показао се као добро одабран формат, јер приказује јединствен и аутентичан поглед на одређени период чешке лингвистичке бохемистике у којем се прожимају лична искуства са чињеницама, а то је поглед који недостаје научним студијама и стручним публикацијама. Књига такође представља добру оријентацију онима који желе да се упознају са врхунским чешким лингвистима и њиховим делом, као и са доминантним правцима и интересовањима у чешкој лингвистици. Посебан допринос

ове књиге је у поруци младим научницима – лингвистима (и не само њима) да се љубав према науци рађа и развија постепено, уз велики напор и стрпљење, понекад и сумње, да научна радозналост и дух не признају стеге неповољног окружења и уређења и не проналазе у њему изговоре, као и да љубав према

науци и радост стварања не престају ни у познијем животном добу.

Узимајући све речено у обзир може се закључити да ова књига представља вредно и инспиративно штиво.

Катјарина Миширићевић-Штјейанек
(Београд)

485

Ка исџоку (*Przegląd Wschodnioeuropejski*, Tom 1, Olsztyn 2010, 552 s.)

Почетком 2010. године Вармијско-мазурски универзитет у Олштину, у Пољској, изнедрио је из своје, иначе богате и веома разноврсне издавачке понуде, још једну периодичну научну публикацију – годишњак под називом *Przegląd Wschodnioeuropejski* (Источноевропски преглед).

Овај међународни часопис покренут је у оквиру Центра за источноевропска истраживања, који је 2007. године основан на Вармијско-мазурском универзитету у циљу учвршћивања интердисциплинарних хуманистичких истраживања из области културе, историје, језика, али и савремених праваца друштвено-политичког развоја земаља Источне Европе. Главну улогу у томе требало би да одигра управо овај преглед, са Александром Киклевичем као главним одговорним уредником и завидним уредничким одбором, који чини велики број познатих и признатих научника не само из Источне, већ и Западне Европе, Британије и САД-а. Међу члановима овог одбора нашао се и уважени лингвиста из Србије проф. др Предраг Пипер.

Настао као одговор на све веће интересовање научне средине за међукултурне

аспекте савремених цивилизацијских процеса – друштвених, политичких, економских, културних – часопис се, између осталог, бави проблематиком међукултуралности и мултикултуралности, регионализма и маргинализованих култура у доба глобализације, с једне, и све израженије децентрализације, с друге стране.

О његовој интердисциплинарности сведочи широк тематски спектар првог тома. Тридесет два чланка, написана на пољском, руском, украјинском и немачком језику подељена су у шест целина: *Исџорија*, *Међународни односи*, *Економија*, *Односи са јавношћу*, *Култура и књижевност*, *Језик*, док је завршно, седмо поглавље, посвећено приказима и рецензијама.

Распон питања којима се баве радови објављени у овом годишњаку сеже, између осталог, од покушаја васпостављања јединства православне и католичке цркве у време уније Пољске и Литве крајем 16. века, па све до модерног доба и трансформације традиционалних вредности и модела понашања, односно промена етоса код савременог Белоруса као припадника блогосфере. Или, пак,

 Слика 2010

од буђења националне свести у Бугара крајем 19. века и ослобођења од Турака, до *Буђења њролећа* Казимјежа Пшерве-Тетмајера и сусрета средоземне и источноевропске традиције у стиховима пољског песника. Занимљиво је и то да се у поглављу названом *Public Relations*, поред радова о политичкој активности Пољака у Републици Литванији или научним и културним радницима пољског порекла у Западном Сибиру, нашао и текст посвећен специфичностима монашког живота у Источној Европи – манастирима као извору духовног живота, фундаменту православља и њиховом снажном утицају на државу, као и на културни и верски живот.

Највећи број радова посвећен је, међутим, првом источном суседу Пољске – Русији: њеним односима са Чеченијом и Кином, совјетско-америчкој агрогигантоманији двадесетих и тридесетих година 20. века, рецепцији Хермана Хесеа у Русији, језичким стереотипима руског етнокултурног простора; значајној улози Чехословачког корпуса у Русији 1918. године; слици совјетске Русије из визуре пољске подземне штампе, те источној политици Пољске и узајамним антагонизмима двеју земаља, насталим услед сложене историје односа, али и неопходности међусобног упознавања и превазилажења дубоких предрасуда, које се више заснивају на митовима неголи на истинском знању.

У два чланка заступљена су и питања Европске уније, кроз пољско-украјинске односе након уласка Пољске у ЕУ и њену улогу посредника између Украјине и Уније, као и макроекономских последица ширења Европске уније кроз државе Централне и Источне Европе.

Засебно поглавље посвећено је и лингвистичким истраживањима из области семиотике, стилистике, етнолингвистике,

као и језичкој интерференцији руског и белоруског језика и херменеутичким аспектима превођења као међукултурног процеса.

Интердисциплинарност овог часописа можда најбоље оцртава текст Кинге Јацковске која, користећи се контроверзном, али ништа мање научном методом *oral history*, на примеру Меланије Зњишчињске истражује колективне биографије, откривајући судбине читавог једног покољења интелигенције на источним рубовима земље. С друге стране, рад Марије Бјењек о мултикултурном наслеђу становника Вармије и Мазура након 1945. године верно осликава концепцију „Источноевропског прегледа“. Истичући значај регионализма и локализма, пре свега у сфери образовања нових, младих генерација, ауторка у њима види шансу за изградњу, али и очување властитог идентитета, као и основе за разумевање историјских различитости ових простора, односно њихове мултинационалне и мултикултурне прошлости. Неопходна је, сматра, одмерена процена мултикултурног наслеђа овог подручја, његова презентација и популаризација, а систематским и дуготрајним деловањем моћи ће да се поправи стање историјске свести регионалне омладине, и тиме је приближи и јаче веже за „ближу отаџбину“.

Ова публикација је, признаћемо, понајвише усредсређена на културне, политичке и економске контакте и везе Републике Пољске са њеним непосредним суседством дуж источне границе ЕУ, на проблеме региона и његових пограничних области, као и на заједничку будућност различитих народа који живе на том подручју, са нарочитим акцентом на културно наслеђе Пољака – теме значајне и актуелне, пре свега, за олштинске научне кругове. Није ли то, ипак, нешто у

чему ће се многе државе и многи narodi лако препознати?

Најзад, оно што она, изнад свега, промовише јесте мултикултуралност, оживљавање контаката и размена информација између култура, затим ширење европских оквира трансграничне сарадње

и спречавање настанка нових граница, нових линија поделе. Што изискује сарадњу не само историчара, социолога, културолога и економиста, већ и других научника, политичара, друштвених делатника, новинара и уметника.

Јелена Јовић (Београд)

487

Za hranice filologie

А. А. Кораблев: Пределы филологии. Министерство образования и науки Украины, Донецкий национальный университет, Российская Академия Наук, Сибирское отделение, Институт филологии, Издательство СО РАН, Новосибирск 2008.

V rámci projektu Ruské akademie věd *Evoluce žánrů ruské literatury 17–20. století* vychází soubor studií ruského literárního historika a teoretika Alexandra Alexandroviče Korableva, nyní vedoucího Katedry teorie literatury a umělecké kultury na univerzitě v Doněcku, literárněvědném centru, o němž píše ve zvláštní studii. Sám je autorem knih *Мастер. Астральный роман* (1996–1997), *Темные воды «Тихого Дона»*, pojednání o tzv. Doněcké škole *Донецкая филологическая школа* (1997, 1999, 2000, 2006, 2007), monografie *Поэтика словесного творчества* (2001) a přehledů *Ars poetica A. С. Пушкина* (2007) a *Поэты и поэзия Бронзового века* (2007). Kdybychom chtěli zúžit a schematizovat přínos nyní se složitě diferencující doněcké literárněvědné školy, řekli bychom, že u počátků byla koncepce tzv. celistvosti uměleckého díla (целостность художественного произведения). Bylo to za časů velkého rozvoje sovětské literární

vědy 60–80. let 20. století, kdy se skutečnými badatelskými centry staly tzv. provinční univerzity nebo samostatné fakulty (Tartu, Doněck, Kaluga, Kemerovo, Novosibirsk, Daugavpils aj.), jež koncipovaly vlastní projekty (strukturalisticko-sémiotické bádání, syžetologie, holistické pojetí literárního artefaktu apod.). Korablev tyto hranice překračuje do sfér, kde se literární věda rozplývá v jiných disciplínách a postupně ztrácí svou rigorózní, tj. tradičně racionalistickou podstatu.

Korablev to hned v úvodní stati vyjadřuje tím, že filologie není jen věda, ale také láska. Již slovo filologie je důležité: Korablev a jemu blízcí se vracejí k pojetí filologické celistvosti, ale ovšem u vědomí její diferencovanosti, k níž postupně docházelo během 150 let vývoje. Korablev preferuje ontologické pojetí artefaktu, tedy to, co se v Rusku utvářelo z autochtonních i allochtonních kořenů souvisejících s fenomenologií vlastně

 Слика 2010

od 10–20. let minulého věku. Korablev sem vkomponoval problémy tajemství a vědy o něm (тайноведение) a spoluúčasti badatele na díle (соучастие). Předmětem filologie by měla být i víra, tajemství, hádanka nebo záhada. Záhada anebo tajemství posunuje do kategorie poetiky; s tím lze souhlasit, pokud poetiku nepřestaneme chápat jako nauku o tvaru literárního artefaktu, tedy budeme zkoumat v podstatě to, co už říkali ruští formalisté, tj. působení tématu na tvar nebo tvarování tématu: jinak se ocitáme ve sféře vciťování, neurčité metafyziky, z níž by bylo třeba utvořit samostatnou vědu, jinak zůstaneme v sféře dojmové esejistiky. Toho se obával jak M. Bachtin, tak zejména největší český estetický fenomenolog posledních desetiletí Z. Mathauser, jenž to přímo vyjadřoval generačním odporem k psychologiii artefaktu.¹ Je zřejmé, že Korablevova koncepce, v níž pokračuje v pojednání *O religiozности и научности филологического знания* (s. 20–41), vychází z tradic ruského myšlení o literatuře v podstatě stříbrného věku, které inklinovalo k filozofičnosti náboženského směru a integrovalo se do studií o literatuře metafyzické struktury. V podstatě se opírá o přesvědčení, že náboženská nepodporuje tzv. vědeckost, jak se uvádí mj. ve statích S. Bočarova (pamatujeme si však i jiné statě tohoto teoretika), V. Nepomnjaščího a T. Kasatkinové (také její estetické koncepce se vyvíjely): mluví pak o tzv. religioznní (náboženské) filologii. Představa vychází z

obecného přesvědčení, které sdílím, že věda není jednou provždy vytvořený koncept, ale koncept, jenž musí počítat se sférou dosud nepoznaného, tj. tajemného, s oblastí víry a iracionality v tradičním slova smyslu: i pojetí racionálna se totiž vyvíjí. Přesto tu však jsou určité hranice, které – paradoxně – člověk cítí, nebo v něž věří (definice kruhem), jinak by se nemluvilo – při vši konvenčnosti – o racionalitě a iracionalitě. Na druhé straně je kategorie poznání přece jen širší a zná i jiné prostředky a postupy, které se tradičně a úzce chápané racionality vymykají. Korablev tu sumarizuje dosavadní koncepce, které se utvářely od sklonku 80. let minulého století (Doněck, Kemerovo), kde se již vážně hovořilo o možných transformacích filologie a razily se pojmy, překračující tradiční koncepty (*литературоведение, критика филологического разума, художественность литературоведения, эстетика истории, историческая эстетика*). Jindy (1994) V. V. Fjodorov formuje potebňovskou tezi o výjimečnosti filologie jako vnitřní formě biologie – zde se vrací stará mechanická formule F. Brunetiéra v oblasti ještě tehdy oficiálně nevytvořené genologie. Pople Korableva musí být filologie adekvátní podstatě „slova“: vůbec „slovo“ v širším významu než u A. Potebni zůstává i v jeho náboženském smyslu jako demiurgické logos podstatou ruského myšlení o jazyku, literatuře, filologii. Dokonce to formuluje tak, že *научность – это только одна из составляющих филологии*,

1) Viz naše recenze a pojednání Hĺbka a vzopätie. Z. Mathauser: Metodologické meditace aneb Tajemství symbolu. Slovenské pohľady 1990, č. 6, s. 96–103; Nové práce Zdeňka Mathausera (Z. Mathauser: Estetické alternativy. Jazyk vědy a jazyk poezie. GRYP, Praha 1994; Z. Mathauser: Mezi filosofií a poezií. FILOSOFIA, Praha 1995). Opera Slavica 1995, č. 3 (roč. v.), s. 58–59. Dále mimo jiné: Literatura a filozofie (Zdeněk Mathauser). Kolektivní monografie. Eds: Ivo Pospíšil, Jan Zouhar. Katedra filosofie, Ústav slavistiky FF MU, Brno 2008. Viz též I. Pospíšil: Zdroje vidění Zdeňka Mathausera. In: Literatura a filozofie (Zdeněk Mathauser). Kolektivní monografie. Eds: Ivo Pospíšil, Jna Zouhar. Katedra filosofie, Ústav slavistiky FF MU, Brno 2008, s. 131–141.

наряду с художественностью и религиозностью, и все они могут быть выражены в различной степени и с различной доминантой. (s. 39). Jádrem Korablevovy výpovědi je to, že zatímco význam filologie pro společenské mocenské elity paradoxně upadá, význam jejího předmětu, tedy jazyka a textů stoupá: filologie se tedy stává klíčem ke všemu, a přesto se jí opovrhuje: *Но если филология пытается разрешить кардинальные вопросы философии, а философия, в свою очередь, обращается к филологической проблематике, к языку, не означает ли это, что в гуманитарной сфере действительно происходят какие-то интеграционные процессы и метаморфозы, и не признаки ли это становления существенно новой культурно-исторической парадигмы?* (s. 40). Ještě radikálněji to vidí ve stati *Кожаный путь* s odvoláním na Puškinův epigraf v Kapitánské dcerce *Береги платье снову, а честь смолоду* jako protiklad vnějšího (šaty) a vnitřního (čest) – stejně jako slavná epizoda z thóry, kdy Hospodin odívá Adama a Evu. Korablev vidí „koženou cestu“ spíše jako dětské stadium poznání slova a literatury – to se musí vrátit k původní tělesnosti. Zatímco za poslední etapu rozložení a destrukce bádání o literatuře pokládá dekonstrukci, novou etapou je smrt „kožené cesty“ a přímý dotek slova a literárního artefaktu – k tomu jistě vedou i náboženská tajemství a koneckonců i estetika smrti.

Zatímco v prvním oddíle (*раздел*) převažují zásadní konceptuální úvahy, v druhé je Korablev tím, co by mělo být i dnes podstatou literární vědy, tj. teoretikem literárních dějin. Jeho pojetí je však podle mého soudu poněkud schematické: ruská literatura, jejíž nedokončená sekularizace sotva vyvolá větší námitky, je tu chápána jako odraz Starého a Nového zákona (*Ветхий и Новый Завет*), tedy klasika jako zlatý věk, moderna jako

věk stříbrný: nadchází tedy věk bronzový (jiní říkají železný, tedy věk válek a krve), věk revolucí, který však podle Korableva měl špatné básníky, i když sám uvádí mj. Bloka, Brjusova, Majakovského, Remizova a Bulgakova... nevím, „nevím, zda je možné takto mechanicky chápat literaturu, zejména mesianistiku právě ruskou jako zcela výjimečnou, jako projev Svatého ducha: v evropské tradici je chápat ruskou literaturu naopak jako projev evropské civilizace, který má své specifické rysy dané zvláštnostmi ruského života, tedy především jeho historií. U tohoto střízlivého pojetí bychom snad mohli ještě chvíli zůstat.

Značným přínosem Korablevových úvah je jeho schopnost vše převádět do obecné teoretické roviny, zobecňovat materiál i původně historické reflexe. To se projevuje i v eseji *Теория поэзии А. С. Пушкина* (s. 58–67), v němž analyzuje Puškinovy výroky o poezii, tedy Puškinovu roli literárního kritika a teoretika poezie. Jednou z Korablevových fixních idejí, které sdílí s jinými ruskými teoretiky, je představa ruské literatury jako permanentního palimpsestu, tedy struktury, která sama sebe stále transformuje a modifikuje a přetváří již dosažené stupně: odtud obvyklá představa stříbrného básnického věku jako přepracování ruského zlatého věku, tedy ruské klasiky, v rovině idejí (symbolismus), obrazů (akméismus) a znaků (futurismus) ve stati *Хаосмос Тютчева* (s. 68–81) a také v jejím volném pokračování *О чем воет ветер: стратегии постижения*. Ruský symbolismus jako předzvěst blížící se katastrofy chápe ve stati *Звезда и крест серебряного века* (s. 87–98). Svě ideje bronzového věku poezie rozvíjí Korablev ve studii *Поэтическая парадигма бронзового века* (s. 98–104). Svě pojednání začíná citací básně Davida Samojlova: *В этот час гений садится писать стихи / В этот час сто талантов садятся писать стихи / В*

этот час тыща профессионалов садятся писать стихи. / В этот час сто тысяч графоманов садятся писать стихи. / В этот час миллионы одиноких девиц садятся писать стихи. В этот час десять миллионов влюбленных юнцов садятся писать стихи. /

В результате этого грандиозного мероприятия Рождается одно стихотворение. / Или гений, зачеркнул написанное, / Отправляется в гости. (s. 98–99).

490

Zlatý věk je věkem harmonie, stříbrný disharmonie, bronzový je slitinou mědi a cínu, literatury povolené a zakázané, původně bez směrů (Svaz sovětských spisovatelů, posléze vytváření duální podoby (двойственности): estrádní poezie – tichá poezie, metafyzika – avantgarda (z ní vzniká metarealismus), avantgarda -estráda (z ní se rodí konceptualismus), osud a tichá lyrika (autorská píseň). Nevím, jestli jsou tyto Korablevovy koncepty platné, ale jistou tendenci zachycují, tedy jistý ponorný pohyb: k tomu, aby se objevil jeden génius a jedna geniální báseň, je třeba, jak píše i oněch deset miliónů zamilovaných chlapců nebo milión osamělých dívek. Zbývá vysledovat, uvádí dále Korablev, proč je této pyramidy písícih poezii třeba – u podnoží záhadně se usmívající okřídlené sfingy.

Korablev se svým stylem a kombinací překvapujících myšlenkových spojení inspirované esejsmem ruského stříbrného věku, snad i americkou esejistikou 20. století: totéž se projevuje v cyklu statí o „kódu“ M. Bulgakova. Korablevova „bulgakoviáda“ kvantitativně tvoří podstatnou část této knihy. Zakládá ji na jeho tajnopisu nebo tajemné činnosti (*тайнодействие*), na koncepci skrytého charakteru díla, ale dále příliš nevysvětluje ani poměr času a věčnosti v Bulgakovových hrách a Mistrovi a Markétce. Na jedné straně je Korablev mistrem v

nedořečenostech, na druhé straně mi jeho pojetí připadá přes všechny tajnopisy přirozenější a víc odpovídající textům M. B. než složité evropské a americké konstrukty o gnósi, i když jistě její přítomnost nelze odmítat. V podtextu se tu rýsuje idea, která napadne skoro každého pozorného čtenáře M. B., tedy to, že si s námi trochu pohrává: Rusové si vůbec z Evropanů tak trochu tropí žerty svým neustálým zdůrazňováním výjimečnosti své literatury a její sakrálnosti, mesianistické role a především její záhadnosti a nevysvětlitelnosti. Po letech sovětského pústu je to přece jen oživení vracející nás kamsi ke Gogolovi a jeho interpretovi Nabokovovi, pochopitelně k V. Solovjovovi a náboženské filozofii stříbrného věku typu D. Merežkovského, S. Bulgakova a N. Berďajeva, na straně druhé nás odvádí od přece jen střízlivějšího, byť nikoli mechanického pohledu na „záhady“ ruské duše. Korablev využívá neruskou sekundární literaturu na téma M. B. přísně výběrově, těžko říci podle jakého klíče.

Oceňuji v tomto smyslu předposlední partii Korablevovy knihy o doněcké filologické škole. Je to historie, ale hlavně teorie literatury, v níž zazní jména vynikajících, u nás bohužel pro širší veřejnost zcela nedoceněných literárních vědců, jako byli a jsou N. K. Gej, B. O. Korman, D. M. Urnov, D. V. Zatonckij, M. M. Giršman (ten především), S. N. Brojtman, N. D. Tamarčenko, I. V. Fomenko, V. I. Tjupa, N. T. Rymař, V. V. Fjodorov, sám A. Korablev. Východiskem byla „celistvost artefaktu“ (*целостность*), ontologičnost, dynamičnost a asystémovost. Až V. Fjodorov přišel s revizí této metodologie tak, že Giršmanův klíčový pojem „literární dílo“ nahradil pojmem *поэтический мир* – podle těchto rozdílů se pak rozdělilo i příslušné pracoviště (je to už dávno, co se pracoviště dělilo podle metodologické orientace, a

nikoli podle organizačně finančních rozvah manažerů). Jako v jistém smyslu přívěšek je tu stať *Научная конференция как текст*.

Své umělecké sklony A. Korablev nejvíc projevuje v páté a poslední části svého opusu magnum, a to v tzv. filologické publicistice. Především pojednání o „nezabitých básnících“, kteří nezemřeli včas, a modelovali tak svůj mýtus, zatímco jiní „bohužel“ zůstali naživu a degenerovali (to nás ostatně napadá o každé profesi, zejména umělecké: je to opravdu těžké, ale někdy je lépe, když umělec, jak jsme si je zapamatovali z jejich vrcholných poloh, už nepotkáváme v době jejich intelektuálního úpadku a nových pokusů o ztečení různých sfér společenského života). Korablev má prostě „čich“ na aktuální, delikátní a prokletá témata. Stejně tak v stati *Между культурой и цивилизацией*: člověk stále hledá divoká, neosázená místa, nezpracovaná kulturou, aby se přiblížil k vlastním kořenům bez oněch pomocných clon, jež si sám kdysi vytvořil a neustále vytváří. Literární evoluce (*О некоторых закономерностях литературной эволюции*) ukazuje na příkladu metafory světového stromu (мировое Дерево) a hodin na vývojové kruhy: klasicismus je variantou renesance, romantismus

středověku, realismus antiky, moderna novověku, symbolismus romantismu, akméismus klasicismu, futurismus moderny (klasicismus je citátový, intertextový, romantismus hledačský, realismus se navrácí ke skutečnosti, moderna má různé modalities, vytváří kult plurality, konec 20. století ukazuje na rysy úpadku a odumírání umění vůbec. Strukturalismus podle Korableva ukázal limity vědeckého přístupu. Podle něho je však *филология – специфическое единство научного, художественного и религиозного знания*. (s. 255).

Korablev mimo jiné pozvedá problém nové identity filologie a jejího nového pojetí: tímto tématem se v současnosti literární věda zabývá o něco víc než lingvistika rozvíjející různá paradigmaty a jen výjimečně v některých postavách a oborech se vrací k této otázce. Právě pocit nedostatečnosti tradiční filologie vede k rozmazávání jejích hranic a k tomu, že najednou, na pozadí například areálových studií, o nichž Korablev nehovoří nebo jichž se dotýká jen nepřímou a okrajově, vidíme význam a jedinečnost filologie a dokonce její klíčovou úlohu, jak ji spatřil Korablev.

Ivo Pospíšil (Brno)

491

Poetika ruské literatury na počest Jurije V. Manna

Поэтика русской литературы. Сборник статей. Отв. ред. Н. Д. Тамарченко. Российский государственный гуманитарный университет, Москва 2009.

I když se v některých statích Středoevropanů píše v tomto festschriftu na počest znalce poetiky, zejména ruské literatury, romantismu a Gogola Jurije Vladimiroviče Manna píše o tzv. střední a východní Evropě (jako by se

tím kopírovaly názvy určitých mezinárodních organizací vycházející z geopolitického členění) jako prostoru velké literární, dokonce románové teorie, jde pouze o torzo: sám oslavenec kdysi jezdil i na proslulé po-

Книга 2010

etologické konference do Brna, ale Rusové od 18. století rádi střední Evropu „přeskakují“, když se nabízejí jiné možnosti na cestě do západní Evropy nebo do USA. Je tedy tento festchrift – až na nečetné výjimky – spíše ruskou záležitostí, i když s poměrně relevantní polskou, německou a americkou stopou; J. V. Mann jen málokdy přesahoval ruský materiál a ruskou literární teorii a poetologii a málokdy výrazněji zasahoval do externí komparatistiky – jeho doménou je poetika a teorie žánrů, stylů a směrů. Ve sborníku se soustředily současné ruské poetologické elity. Svazek se dělí na oddíl *Общие проблемы поэтики – жанр, стиль, направление, Исторические судьбы жанров, смена стилей и направлений, Проблемы творчества Гоголя* a *Материал и заметки*, koncentrují tedy problémy teorie literatury a teoretické poetiky, historické poetiky a gogolologie, event. s nimi spřažených problémů. N. T. Rymař (Samara) ve stati *Воспоминание и повествование. К проблеме аутентичности художественного высказывания* (15–26) ukazuje na problém autenticity memoárovosti v tom smyslu, že se projevuje v uvědomění vypravěče, že jde o vypravěčovo uvědomění vzpomínkovosti vyprávění, tedy jakýchsi vzpomínek na vzpomínky. D. M. Magomedova (RGU Moskva) píše o módním minimalistickém žánru miniatury a fragmentu na materiálu poezie F. I. Tjutčeva. L. Lucewicz (Varšava) zkoumá žánr žalmu v poezii, zejména jeho aktualizace ve 20. století, V. I. Tjupa (RGU, Moskva) píše o žánru básně v próze v ruské literatuře (především na Turgeněvovi a Prišvinovi): básně v próze charakterizuje známý přechod od narativnosti k meditativnosti a slovo tu nabývá právě těchto kvalit. N. D. Tamarčenko v stati o nové (nekanonické) poémě stojící na hranici románu ve verších (A. K. Tolstoj a jiní) – škoda, že tu ignoroval to, co bylo o ruské poémě – i tohoto typu – napsáno mimo

Rusko. V. G. Ščukin (Krakov) analyzuje okno jako žánrový locus a básnický obraz na poměrně rozsáhlém materiálu, A. Skubaczewska-Pniewska (Toruň) píše o teorii románu (i v střední Evropě, vycházející ze stati G. Tihanova a ignorující dosti podstatných položek. I. O. Šajtanov (RGU, Moskva) zajímavě píše o přeložitelnosti Puškina, ale dochází k známým závěrům o substituci (přeložený básník hovoří jazykem jiného domácího básníka, to je však běžné) a nutnosti znát obě kulturní prostředí.

Druhý oddíl z historické poetiky uvádí podstatná studie S. G. Bočarova (Moskva) *Tragedie a skandal o „malé tragedii“ A. S. Puškina* Hodokvas v době moru a přináší vskutku nový pohled na anarchii hostiny a konflikt s náboženským a státním principem. Zajímavý, byť známý srovnávací materiál snáší O. B. Lebeděvová (Tomsk) k sémantice ruského démona (Žukovskij a Puškin) a O. L. Dovgij (Moskva), když píše o Puškinovi a Chvostovovi: ukazuje se, jak tzv. velké vyrůstá z tzv. malého, na což nelze nikdy zapomenat. Vynikající je studie V. Malkinové (RGU, Moskva) o tzv. lyrickém syžetu v Puškinově básni *Zimní večer*, básni vskutku čítankové, chrestomatijní. A. A. Faustov (Voroněž) píše o logice fragmentárnosti u Tjutčeva a ukazuje na fragmentárnost jako podstatný rys poetiky. O. N. Kuliškinová (Sankt-Petěrburg) zajímavě srovnává *Dopisy ruského cestovatele* N. M. Karamzina a *Zimní poznámky* o letních dojmech F. M. Dostojevského. Je to materiál, jenž je však dostatečně známý (*К типологии жанра травелога*). O typologii hrdiny u Dostojevského objevně píše S. V. Savinkov (Voroněž), P. Mayer (Middletown, USA) srovnává Balzaca a Dostojevského, téma nenové. O. A. Bogdanovová (Moskva) se vrací k dávným polemikám o tzv. ideologickém románu Dostojevského, další se zabývají dílčími problémy jednotlivých literárních

artefaktů, např. povídkou I. Bunina Lehký dech, díly F. Sologuba; H. Günter (Mnichov) uvádí téma apokalypsy a věčného návratu u A. Platonova, poetikou záhlaví se zabývá R. Guliani (Řím) na Mistrovi a Markétce a A. Neminuščij (Daugavpils) píše o žánrových pramenech anekdoty v próze S. Dovlatova.

V gogolologickém díle zaujme především studie J. Dmitrijevojové (RGU, Moskva) o Gogolovi a katoliictví, téma sice obehnané, ale tu poněkud nově nasvícené z pozice údajného vývoje Gogolovca názoru. Z dalších uvedme alespoň studii V. Krivonose (Volgograd) o Povídce o kapitánu Kopejkinovi v Mrtvých duších, A. Goldenberga (Volgograd) o biblickém textu u Gogola, N. L. Vinogradské (Moskva) o Mrtvých duších Marca Chagala. Z oddílu závěrečného, tedy materiálů a poznámek, uvedme alespoň americkou stať o Katkovovi.

Soupis účastníků sborníku odráží nejen tematickou a problémovou rovinu oslaven-

cova bádání, ale také jeho osobní vazby a přednáškové pobyty. Nelze říci, že by tu při vši reprezentativnosti témat a autorů bylo něco mimořádně objevného, o výjimkách jsme už psali. Silně se tu projevuje téma N. V. Gogola (pochopitelně a programově), ale hlavně Dostojevského, literárního minimalismu a fragmentarismu, slabší je externí komparatistika. Ruští rusisté znají především ruskou rusistickou tradici a produkci, výjimečně uvádějí i něco z německé a anglo-americké, pokud se orientují na nějaký jiný jazyk nebo zemi, čerpají i odtud. Chybí mi tu širší rozhled z jazykové různorodějších oblastí mezinárodní rusistiky, o střední Evropě tu už byla řeč. Svazek představuje spíše tradiční větve ruské literární vědy, nicméně větve velmi plodnou, k níž patří i objevné dílo jubilanta, osmdesátníka Jurije Manna, jenž světové rusistice a literární vědě otvíral nová témata a nezvyklé pohledy.

Ivo Pospíšil (Brno)

493

О речима реч – о разговорима текст

Јован Пејчић, Истина и облик живе речи – Књижевни разговори Бранимира Ћосића, Admiral books, Београд 2010.

Књига Јована Пејчића *Истина и облик живе речи* представља својеврсну анализу књижевних интервјуа Б. Ћосића обједињених насловом *Десет њисаца – десет разговора*. Пејчићева анализа покреће бројна питања чији одговори постају неопходан чинилац у експликацији настанка и развитака ове, на нашој књижевној сцени и за оно време, иновативне литерарно-публицистичке врсте. Покренувши ова питања, Ј. Пејчић настоји, и у томе успева, да да исцрпи

одговоре, служећи се при том мноштвом најразличитијих сазнајних извора.

Иако је аутор *Истине и облика живе речи* своју анализу издиференцирао неколиким поднасловима, главну окосницу садржинског нивоа можемо даље рашчланити на она питања која су студијом покренута и којима се аутор врло детаљно бави.

Уводни сегмент искористио је Ј. Пејчић да укаже на значај дела *Десет њисаца – десет разговора* како за књижевну исто-

Књига 2010

рију, тако и за опус Б. Ћосића, потенцирајући његов културноисторијски значај и указујући на неподељеност мишљења критике. Наглашено је да су се и остала Ћосићева дела одређивала, па и вредновала, према овој збирци књижевних интервјуа. Из свега реченог произилази нимало случајно назначени квалификатив „прекретничко дело“. Ј. Пејчић указује на полисемичност ове синтагме, те она на семантичком плану бива доведена у везу са „жанровском парадигмом“ и са преображавањем у „канонски лик“, што произилази из чињенице да Б. Ћосић није једини српски писац који се опробао у жанру разговора. Истовремено, појава оваквог дела указује на развитак граничних форми – форми које нису ни експлицитно књижевног, ни експлицитно новинског карактера.

Да би се што подробније објаснили мотиви за настанак нове врсте, неопходно је указати на евентуалне узоре. То је поље које Пејчићу омогућава да зађе дубље у књижевну историју и компаративистику и да информише читаоца о генеалогiji овога жанра.

Следеће важно питање које Пејчић отвара, јесте питање постанка књиге *Десет њисаца – десет разговора*. Ово је питање могуће размотрити са два становишта. Један од аспеката везује се за неке историјске моменте, за омогућавање решавања техничких питања и за оно што бисмо могли назвати спољним покретачима. Ту подразумевамо Ћосићев повратак у Београд из швајцарског санаторијума, где је он први пут након доста времена поверовао у властито оздрављење, затим овде треба уврстити и договор Ћосића и Зрнића о покретању ауторске рубрике „У разговору са...“ Насупрот овоме стоје иманентни покретачи, они који се везују за стваралачки нагон

Б. Ћосића. Расветљавањем овог аспекта уједно расветљавамо и Ћосићево настојање да за саговорнике одабере књижевнике. У том смислу ће Ј. Пејчић навести три основна мотива: припремање грађе за даље анализе књижевних и културних историчара, довођење књижевника у интимнији међусобни додир и интимније упознавање читалаца са њима драгим писцима.

Из реченог произилази да Б. Ћосић указује на „крајње намере свог подухвата, а [при чему] изоставља да наведе критеријуме на основу којих врши одабир саговорника“. Ово последње питање чини нам се кључним за разумевање културноисторијске важности Ћосићевог дела. Примедба Младена Лесковца да Ћосић не обавља интервју с Исидором Секулић, чији се историјски значај не сме занемарити ни по ком параметру, постаје потпуно оправдана с аспекта историје књижевности. Али ће зато Ј. Пејчић истаћи да Ћосић није критичар и историчар књижевности већ писац и новинар.

Још у једном смислу је значајно изнети тачно запажање аутора *Истине и облика живе речи*: „Б. Ћосића привлаче *жарииша* књижевног живота, ствараоци који својом појавом и новим књигама заокупљају београдску и ширу културну јавност, док Младен Лесковац, опет, исто стање сагледава пре свега у перспективи литерарне историје.“

Да разговоре штампа као књигу, идеја је која се појавила касније у односу на идеју да до разговора дође. Ова ће се побуда први пут јавити октобра 1930, а реализовати крајем маја 1931. Иако је наишла на изузетан пријем и критике и читалачке публике, нико не поставља питање неко-респондирања садржине са насловом. То је питање јавно покренуто 1972. године, непуних пет деценија по објављивању

књиге. Наиме, дело је садржало девет писаца и разговоре са девет писаца. Божидар Ковачевић, десети Ћосићев саговорник, 1987. године ће објаснити да је то био период у ком је он био склон сталним променама, па је та несигурност у исправност властитих убеђења разлог инсистирања да се његов интервју повуче из штампе, што је Ћосић прихватио. Отуда се јавља један разговор мање, а првобитни наслов остаје непромењен. Тај ће се наслов задржати и касније када Ј. Пејчић буде приредио књигу са још два, накнадно у рукопису пронађена и касније за штампу прилагођена интервјуа.

Концепција *Десет њисаца – десет разговора* Б. Ћосића могла би се свести на афирмацију и реафирмацију одабраних писаца, и то је, уз чињеницу да је интервјуисао књижевнике, условно схваћено, једини заједнички именован његових сабеседника. Важну компоненту *Разговора* откривамо у интервјуу са Милошем Црњанским, где Ћосић провлачи свој став о садржинским интенцијама које му служе као полазишни фундамент.

Аксиолошка одредница *Разговора* заснива се на објективности. То подразумева уздржавање од изношења властитих опсервација и суда, па тако ово дело постаје истовремено и корелат и опонент париском листу *Литерарне новостии* у којима Фредерик Лефевр инсистира на начелу критичког сагледавања културних појава. За разлику од Ф. Лефевра, субјективни став Ћосићев није, и он не жели да буде, критеријум за вредновање нити његових разговора, нити комплетне слике која на основу њих бива оформљена. С обзиром на то да је немогуће очекивати одсуство одређеног става, као што је неоправдано тражити његово потпуно изостајање, Ћосић је тај субјективни моменат задржао само у оној мери у којој га

је било немогуће заобићи. То субјективан Ћосићев однос испољава се кроз питања која он поставља својим саговорницима, али та питања, по његовим речима, нису плод унапред осмишљене концепције – она се рађају током самог разговора и обезбеђују му неопходну природност и континуитет.

Истинина и облик живе речи и *Десет њисаца – десет разговора* већ својим насловима сугеришу корелацију живе и писане речи. Нема сумње, њена трајност се може обезбедити само кроз њен писани облик, дакле – кроз текст о нечему, као што се њена снага може испољити само кроз сусрет двају бића посредством језика, дакле – кроз размену мисли усменим путем. Б. Ћосић се за разлику од Ј. Пејчића теоријским поставкама разговорне форме није бавио, али да нема те Пејчићеве теоријске анализе, говор о *Разговорима* остао би непотпун.

Смер кретања разговора зависи од питања. Питање представља путоказ који ће усмерити размену информација и истовремено постаје елементарно творбено ткиво самог разговора. Разговор се доживљава као интеракција двају бића (у овом случају оног који пита и питањег, или оног ко очекује одговор и онога који одговара), па Ј. Пејчић наводи мисао Питера Медавара: „питања имају смисла [пре свега] за онога ко их поставља, а одговори за онога ко их покушава да да“. Посебно издвајамо семантички значај ауторовог додатка означеног угластом заградом, јер да овог додатка нема могли бисмо схватити да се питања тичу само оних који их постављају, као што се одговори тичу само оних који их дају. Онај који поставља питање заинтересован је за одговор на њега можда у мери већој од оне у којој је сконцентрисан на питање, исто је и онај који одговара заинтересованији за

питање у складу са којим треба да пружи одговор, као и за питање које ће уследити инспирисано његовим одговором или за реакцију на одговор, него за сам одговор који у тренутку пружа.

Међутим, када говоримо о интервјуу као жанру, поред тога што имамо у виду ова два корелата, не смемо изоставити још један битан чинилац система – слушаоца, односно читаоца. Њега при изградњи оваквих књижевно-журналистичких форми имају у виду и питани и онај ко пита. Ако се сви пратећи елементи једног разговора имају у виду, поставља се питање објективности одговора. Другим речима, ако је сва пажња усмерена на одговор, а пажња онога који тај одговор пружа на форму одговора или на реакције слушаоца, а при том је овакав разговор лишен критичког става онога који пита (ко са одређеним циљем води разговор), на чему Б. Ћосић нарочито инсистира, онда је закључак остављен компетентности или некомпетентности слушаоца/читалаца. Питање објективности могли бисмо поставити и у односу текст–дискурс, нарочито ако се има у виду елиптичност као саставни део говорне комуникације.

Управо то запажа Ј. Пејчић, али га истиче са извесном диференцијацијом у значењу. Говорећи о „белим“ питањима, он не говори о ономе што се подразумева (што је иначе типично за усмену конверзацију), већ о ономе што се готово потпуно поуздано може реконструисати, а представља пре мимички покрет који би, да је речима разјашњен, прекинуо и нарушио континуитет излагања питаног.

Још једну ствар је важно разјаснити: да ли је релевантност одговора сразмерна њиховој фреквентности, односно може ли одговор који се често понавља бити потпуна истина или представља само научено о ономе што се има рећи. Овак-

вим теоријским поставкама долазимо до чиниоца који постаје значајан са становишта истинитости, односно оригиналности у формулацији питања.

Карактеристика о којој је реч тиче се у највећој мери онога ко пита. Стога Ј. Пејчић у центар своје анализе ставља управо лик Б. Ћосића. Његови саговорници (јунаци Ћосићевог дела) код Ј. Пејчића се налазе у другом плану.

О јасном опредељењу за објективност и аутентичност Б. Ћосића говори разговор са Милицом Јанковић, који је аутор *Истини и облика живе речи* имао пред собом у прикљешкама, али се Ћосић није усуђивао да га објави због превелике временске удаљености од момента када је вођен. Из тог разлога Ј. Пејчић овде наводи Хамвашову тврдњу да је „интервју уметнички жанр у форми истине“, где се акценат ставља на два битна момента – уметност и истину, од којих би Ћосић увек одабрао овај други. Не желећи да било шта исправља, коментарише или улепшава, Ћосић омогућава упитанима да кроз одговоре обликују своје портрете, тако да психолошка карактеризација његових књижевних ликова постаје ауто-портретисање.

Реч остаје спољашња форма духовног, односно физичка манифестација миса-оног плана. Значај значења речи је неспоран, али речи постају само средство којим се сви чиниоци у говорном чину (активни или пасивни) мире или сукобљавају. С обзиром на чињеницу да иако представљају кључ разумевања и споразумевања, а без обзира на заводљиву вредност њихову, речима се не казује све. На значају тако добијају невербална средства комуникације: мимика и гестикаулација, али не само они, него и простор у ком личност живи, предмети и други људи који су у тесној вези са личношћу

чије одговоре анализирамо. Имајући у виду наведено, Ј. Пејчић истиче све оне податке које Ћосић бележи (нпр. о укусно намештеној соби М. Црњанског, о својим физичким реакцијама, о супруги М. Ракића која у једном тренутку узима учешће у разговору...).

Намењена широкој културној јавности, књига *Истина и облик живе речи* омогућава нам непосреднији увид у стваралаштво Б. Ћосића и у настанак и развитак иновативног граничног жанра. Њен аутор као врстан познавалац културне баштине и рефлексивни аналитичар архив-

ске грађе помера постојеће границе преданим истраживањем и објављивањем, поред оног јавног, свима познатог, и оног новог, још необјављеног и непознатог. Књиге ове врсте егзистирају паралелно са књигама о којима говоре и једне без других не би ни могле постојати. Као синтеза свега реченог у *Разговорима*, ова књига не уопштава већ конкретизује, не бави се само откривањем и постављањем проблема већ их и успешно образлаже, документује и решава.

Маја Д. Стојковић (Ниш)

497